

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Механізми державного управління соціальною безпекою в умовах суспільних трансформацій»

Виконав: магістр II курсу, гр. СЗ-24-1м спеціальність 232 Соціальне забезпечення Крячок Віталій Віталійович

Керівник: Дулік Тетяна Олександрівна к.е.н., доц., доцентка кафедри соціального забезпечення та податкової політики

Рецензент: Даценко Вікторія Володимирівна, к.е.н., доцентка, декан факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин

Дніпро – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет ЕКОНОМІКИ, БІЗНЕСУ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувачка кафедри

_____ В.Є. Тараненко

“ _____ ” _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Крячок Віталій Віталійович

1. Тема роботи: «Механізми державного управління соціальною безпекою в умовах суспільних трансформацій», затверджена наказом університету від «10» листопада 2025 р. № 948кс «Про затвердження тем кваліфікаційних робіт студентів 2 курсу освітнього ступеня «магістр» факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин».

Керівник роботи Дулік Тетяна Олександрівна, к.е.н., доц., доцентка кафедри економіки, бізнесу та міжнародних відносин

2. Строк подання магістром роботи «15» січня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правові документи, статистичні дані Державної служби статистики України, Державної служби зайнятості, Пенсійного фонду України, Державної податкової служби України, статті, монографії, підручники, навчальні посібники, матеріали періодичних видань, Інтернет-ресурси за темою дипломної роботи.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1) Теоретико-методологічні основи соціальної безпеки;

2) Аналіз сучасного стану соціальної безпеки в Україні;

3) Шляхи відновлення та зміцнення соціальної безпеки в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу 24 таблиці, 6 рисунків.

6. Дата видачі завдання «11» листопада 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та закріплення теми кваліфікаційної роботи	вересень 2025 р.	Виконано
2.	Збір та обробка літературних джерел за темою дослідження	жовтень 2025 р.	Виконано
3.	Складання плану роботи	жовтень 2025 р.	Виконано
4.	Написання основних розділів роботи	жовтень – грудень 2025 р.	Виконано
5.	Консультації з науковим керівником	згідно з графіком консультацій	Виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи, надання її науковому керівнику, отримання відгуку	січень 2026 р.	Виконано
7.	Підготовка доповіді та демонстраційних матеріалів до роботи	січень 2026 р.	Виконано
8.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедру	січень 2026 р.	Виконано
9.	Захист роботи	січень 2026 р.	

Магістр

(підпис)

В.В. Крячок

Керівник роботи

(підпис)

Т.О. Дулік

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

АНОТАЦІЯ

Крячок В.В. Механізми державного управління соціальною безпекою в умовах суспільних трансформацій

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 84 сторінки, включає 24 таблиці та 6 рисунків. Список використаних джерел містить 62 найменування.

Зміст анотації: У кваліфікаційній роботі досліджено комплексне оцінювання рівня соціальної безпеки в Україні та розробка пропозицій щодо її відновлення й зміцнення в умовах сучасних викликів. Проаналізовано сучасний стан соціальної безпеки в Україні на основі статистичних даних. Обґрунтовано напрями та інструменти для її відновлення

Ключові слова: соціальна безпека, соціальна відповідальність, стратегічні пріоритети, міжнародна допомога, соціальний захист населення.

ABSTRACT

Kriachok V.V. Mechanisms of Public Administration of Social Security in the Context of Social Transformations

Qualification thesis for obtaining the Master's degree in the specialty 232 "Social Welfare". University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

Structure and scope of the thesis. The qualification thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, and a list of references. The total volume of the thesis is 84 pages, including 24 tables and 6 figures. The list of references contains 62 sources.

Abstract. The qualification thesis examines a comprehensive assessment of the level of social security in Ukraine and develops proposals for its restoration and strengthening in the context of contemporary challenges. The current state of social security in Ukraine is analyzed based on statistical data. Directions and instruments for the restoration and enhancement of social security are substantiated.

Keywords: social security, social responsibility, strategic priorities, international assistance, social protection of the population.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	6
1.1 Поняття соціальної безпеки: сутність та складові	6
1.2 Теоретичні підходи до оцінювання соціальної безпеки	12
1.3 Методологія формування політики соціальної безпеки	15
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	27
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	29
2.1 Загальна оцінка стану соціальної безпеки	29
2.2 Вплив війни та інших кризових факторів на соціальну безпеку	36
2.3 Проблеми соціального захисту населення в умовах воєнного стану	46
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	54
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	56
3.1 Соціальна політика та стратегічні пріоритети у сфері соціальної безпеки	56
3.2 Рекомендації щодо підвищення ефективності механізмів соціальної безпеки	66
3.3 Роль міжнародної допомоги та партнерств у зміцненні соціальної безпеки	69
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	80
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах повномасштабної війни в Україні питання соціальної безпеки набуло особливої актуальності. Деструктивні наслідки воєнних дій, зниження рівня доходів населення, вимушене переміщення осіб, зростання безробіття та обмежений доступ до соціальних послуг — усе це суттєво загрожує соціальній стабільності та добробуту громадян. Забезпечення соціальної безпеки є ключовим чинником національної безпеки та сталого розвитку держави, тому її оцінювання та відновлення в умовах кризових викликів є пріоритетним завданням для органів влади, наукової спільноти та громадянського суспільства.

Аналіз досліджень. Проблематику соціальної безпеки досліджували як українські, так і зарубіжні науковці. Серед вітчизняних дослідників варто відзначити праці О. Балакіревої, В. Семенова, І. Грицяка, О. Репіної, які аналізували соціальні ризики, безпекові індикатори та системи соціального захисту. Із зарубіжних вчених важливими є праці А. Сена, У. Бека, які розглядали концепцію соціальної безпеки через призму прав людини, соціального капіталу та ризикології.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне оцінювання рівня соціальної безпеки в Україні та розробка пропозицій щодо її відновлення й зміцнення в умовах сучасних викликів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- розкрити теоретичні засади соціальної безпеки як складової національної безпеки;
- проаналізувати сучасний стан соціальної безпеки в Україні на основі статистичних даних;
- виявити основні загрози та чинники, що впливають на соціальну безпеку;
- обґрунтувати напрями та інструменти для її відновлення.

Об'єкт дослідження — соціальна безпека як елемент державної політики в умовах воєнного та поствоєнного періоду.

Предмет дослідження — механізми оцінювання, забезпечення та відновлення соціальної безпеки в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи: аналіз і синтез, системний підхід, порівняльний аналіз, методи статистичного аналізу, соціологічне опитування (за потреби), експертне оцінювання та моделювання.

Інформаційна база дослідження. Основу дослідження становлять нормативно-правові акти України, аналітичні звіти урядових структур (зокрема Мінсоцполітики, РНБО, Держстату), матеріали міжнародних організацій (ООН, ЮНІСЕФ, Світового банку), наукові публікації, результати соціологічних досліджень, а також статистичні бази даних.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 84 сторінки, містить 24 таблиці і 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Поняття соціальної безпеки: сутність та складові

У структурі національної безпеки соціальна безпека займає важливе місце, оскільки вона безпосередньо стосується рівня добробуту населення, доступу до основних соціальних благ, захисту прав громадян та збереження соціальної стабільності в суспільстві.

Соціальна безпека — це стан захищеності людини, соціальних груп і суспільства загалом від загроз, які можуть призвести до погіршення якості життя, порушення прав людини, соціальної напруги або дестабілізації. Вона також охоплює здатність держави ефективно реагувати на виклики, що виникають у соціальній сфері, та забезпечувати належні умови для гідного життя громадян.

У науковій літературі соціальна безпека трактується як:

- захищеність людини від бідності, безробіття, соціальної ізоляції, дискримінації, насильства, соціальної несправедливості (О. Балакірева);
- стійкість соціальних інститутів до внутрішніх і зовнішніх викликів, що порушують суспільну рівновагу (В. Семенов);
- можливість людини реалізувати свої соціальні права у будь-який час і за будь-яких умов (А. Сен).

Основні загрози соціальній безпеці в Україні включають:

- високий рівень бідності та соціальної нерівності;
- безробіття, особливо серед молоді та ВПО;
- недоступність медичних, освітніх та соціальних послуг у регіонах;
- демографічні проблеми (депопуляція, старіння населення);
- наслідки збройної агресії Російської Федерації, що призвели до масового переміщення населення, руйнування інфраструктури та зниження якості життя.

Ключові складові соціальної безпеки включають:

- економічну безпеку населення (захист від бідності, стабільне джерело доходів);
- трудову безпеку (доступ до зайнятості, гідні умови праці);
- освітню та культурну безпеку (доступ до якісної освіти, підтримка культурної ідентичності);
- медико-санітарну безпеку (доступ до охорони здоров'я, профілактика захворювань);
- демографічну безпеку (забезпечення відтворення населення, підтримка сімей);
- правову безпеку (захист прав і свобод громадян, доступ до правосуддя);
- соціальну згуртованість та інклюзивність (зменшення соціальної ізоляції та маргіналізації вразливих груп).

Таким чином, соціальна безпека є не лише обов'язком держави, але й результатом узгоджених дій усіх соціальних інститутів. Її забезпечення потребує системного підходу, довгострокового стратегічного планування та активної участі громадянського суспільства.

Одна з наймасштабніших фінансових криз останнього десятиліття суттєво вплинула не лише на економіку України, а й на глобальну економічну систему загалом. Її наслідки істотно позначилися на всіх складових соціальної сфери, знизивши можливості суспільства та особистості щодо стабільного функціонування, відтворення та забезпечення базових життєвих потреб. За таких обставин ключова роль у підтриманні загального рівня добробуту має належати державі. Це відповідає нормам Конституції України, зокрема ст. 13, де зазначено про "соціальну спрямованість економіки", ст. 1, яка визначає Україну як "соціальну державу", та статті 3, що проголошує людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю.

Таким чином, сучасний етап розвитку суспільства характеризується

зростаючим значенням соціалізації всіх сфер життя та орієнтацією на досягнення соціально значущих цілей. Приклад економічно та соціально розвинених держав засвідчує необхідність формування ефективної моделі соціальної держави. Відповідно, держава та органи місцевого самоврядування мають створювати умови для її становлення та функціонування.

На думку М. Панченка, соціальна держава — це тип високорозвиненої державної системи, яка гарантує високий рівень соціального захисту всім громадянам шляхом активного регулювання соціально-економічних процесів, утвердження принципів соціальної справедливості та солідарності.

Концепція соціальної справедливості є складною та багатогранною, і її осмислення триває вже декілька століть. Вона знайшла відображення у працях утопічних соціалістів, зокрема Т. Мора, Т. Кампанелли, А. Сен-Симона, Ш. Фур'є, Р. Оуена, В. Консідерана, А. Гедена, а також у марксистській теорії К. Маркса та Ф. Енгельса. У сучасному українському науковому дискурсі цю тему розробляють такі дослідники, як А. Агарков, А. Кузнецов, А. Кравченко, В. Левкулич, Н. Мозоль, А. Приятельчук, Є. Товмаш та інші.

Узагальнюючи наукові підходи, можна дійти висновку, що соціальна справедливість є складною, багатоаспектною та частково суб'єктивною філософською категорією, яка досі не має єдиного тлумачення. Водночас вона тісно взаємопов'язана з такими поняттями, як «свобода», «соціальна відповідальність» і «рівність», які лежать в основі концепції соціальної держави.

Щодо соціальної солідарності, М. Панченко слушно зазначає, що в сучасній Україні вона майже втрачена внаслідок посилення соціального розшарування. Через нестабільне економічне зростання спостерігається поглиблення соціально-економічної диференціації, а зростаючий дефіцит державного бюджету зумовлює фінансування соціальної сфери за залишковим принципом. У результаті державна допомога орієнтована переважно на найбільш вразливі верстви населення, що суперечить ідеї соціальної держави, де соціальна підтримка має бути всеосяжною та справедливою.

Таким чином, крім зовнішніх викликів, таких як глобальні економічні кризи, Україна стикається також із внутрішніми соціальними суперечностями, що виникають через обмеженість ресурсів та нерівномірність їх розподілу. Це веде до послаблення стабільності соціального середовища та зростання напруженості в суспільстві, що, у свою чергу, актуалізує потребу у зміцненні соціальної безпеки.

У «Декларації соціального прогресу та розвитку» наголошується на взаємозв'язку між міжнародним миром і безпекою та соціальним прогресом і економічним розвитком. Це дозволяє стверджувати, що соціальна безпека є не лише елементом системи національної безпеки, а й ключовою передумовою для сталого розвитку країни.

На сьогодні термін «соціальна безпека» офіційно не визначений у нормативно-правових актах. Виходячи з положень Закону України «Про основи національної безпеки», можна запропонувати таке визначення: соціальна безпека — це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, громадянина та суспільства, який забезпечує соціальний прогрес, економічний розвиток, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію реальних і потенційних загроз у соціальній сфері. До останніх належать сфери соціальної політики, пенсійного забезпечення, охорони здоров'я, освіти, міграційної політики, культурного розвитку тощо.

Різноманітні авторські підходи до визначення сутності соціальної безпеки систематизовано в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Систематизація підходів до визначення поняття “соціальна безпека”

Автор	Трактування категорії "соціальна безпека"
О. Новікова	стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від впливу загроз національній безпеці, що є наслідком реалізації заходів соціального захисту, який характеризує їх результативність та ефективність
П. Шевчук	стан життєдіяльності, убезпечений комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, формування сприятливої демографічної ситуації, збереження генофонду держави і трансформацію трудових ресурсів відповідно до ринкових вимог

Т. Русанова, О. Хомра	стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих інтересів особи і суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз
Б. Мінін	стан суспільства, за якого забезпечується номінальний рівень соціальних умов і наданих соціальних благ – матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних та інших, що визначають якість життя людини і суспільства
В. Скуратівський	складова національної безпеки, що визначає стан захищеності життєво важливих інтересів суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також від загрози соціальним інтересам
Е. Лібанова	стан захищеності від загроз соціальним інтересам, а також є результатом реалізації соціальної політики
С. Пирожков	результат ефективної соціальної політики, яка має застерігати суспільство від соціальних вибухів, відкритих і прихованих виявів громадської непокори та інших конфліктних ситуацій, сприяти підвищенню конкурентоздатності українського працівника за європейськими та світовими стандартами, виділяє її як важливу складову системи національної безпеки
О. Білорус	надійна захищеність життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів на макро- та мікрорівнях, збереження і розвиток людського потенціалу, підтримка ефективного стимулювання діяльності людей, систем їхньої соціалізації та життєзабезпечення, невмирущих цінностей, моральності
В. Серебряніков, А. Хлоп'єв	сукупність заходів щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері, розвиток соціальної структури і відносин в суспільстві, системи життєзабезпечення і соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, теперішніх і майбутніх поколінь
В. Паламарчук	недопущення умов, які сприяли неприйнятному зниженню рівня життя верств населення і окремих соціальних груп, що обумовлює соціальну деградацію, а також забезпечення умов збереження соціальної перспективи для всіх прошарків населення
О. Давидюк	забезпечення певної якості життя людини і суспільства, всіх основних сфер виробництва, соціальної сфери, охорони внутрішнього конституційного порядку, зовнішньої безпеки, культури, завдяки чому забезпечується номінальний рівень соціальних умов і соціальних благ
В. Данилишин, В. Куценко	гарантується поліпшенням якості життя і є сукупністю видів безпек, що зумовлені структурою людської життєдіяльності, її сферами: відносини окремих індивідів, груп людей, побудовані так, щоб з їхнім розвитком не виникала небезпека для кожного з них; стійке функціонування соціальних інститутів, що забезпечує стабільний розвиток суспільства
О. Повстин, А. Самійло	сукупність видів безпеки, що зумовлена структурою людської життєдіяльності, її сферами, відносинами окремих індивідів, груп людей... гарантує поліпшення якості життя для задоволення потреб людей, своєчасне й адекватне реагування держави та суспільства на кризові явища і суперечності, що дедалі більше загострюються
Л. Весельська	позитивно врегульований правовими нормами і реалізований на практиці стан, коли держава забезпечує наявними в її розпорядженні демократичними методами управління гідний рівень життя громадян та гарантує задоволення належних потреб її розвитку

Н. Коленда	стан захищеності соціальних інтересів населення від загроз щодо його соціального стану та рівня життєзабезпечення, за якого відбувається збереження та розвиток людського потенціалу, просте чи розширене відтворення населення, а також досягнення в суспільстві соціальної злагоди і цілісності
------------	---

Джерело: складено автором

Загалом підходи до розуміння суті соціальної безпеки можна згрупувати за двома головними напрямками: статичний (традиційний) та наслідковий.

Представники традиційного підходу трактують соціальну безпеку як стан захищеності соціальних інтересів особистості та суспільства — як у широкому, так і у вузькому розумінні. Так, науковці Б. Мінін, О. Новікова, Т. Русанова, О. Хомра, П. Шевчук визначають соціальну безпеку у формулюваннях, наближених до офіційного визначення національної безпеки, поданого в Законі України «Про основи національної безпеки». Вони також виділяють основні загрози, що постають у соціальній сфері. У свою чергу, В. Скуратівський наголошує на нерозривному зв'язку соціальної безпеки з національною безпекою, підкреслюючи її системну роль у загальній безпековій архітектурі держави.

На відміну від цього, представники наслідкового напрямку акцентують увагу не лише на стані рівноваги у суспільстві, а й на процесуальному аспекті забезпечення соціальної безпеки — як результаті цілеспрямованої державної політики та комплексу заходів щодо захисту інтересів громадян. Так, Е. Лібанова та С. Пирожков пов'язують поняття соціальної безпеки із соціальною політикою, підкреслюючи, що саме ефективна реалізація останньої є основою формування стійкої соціальної безпеки.

Інші дослідники — О. Білорус, О. Давидюк, В. Данилишин, В. Куценко, В. Паламарчук, В. Серебряніков, А. Хлоп'єв — зосереджують увагу на практичному аспекті: заходах, що безпосередньо забезпечують соціальну безпеку. Важливо зазначити, що частина з них також інтегрує поняття якості життя у структуру соціальної безпеки. Зокрема, О. Давидюк, В. Данилишин, Л. Весельська, Н. Коленда, В. Куценко, О. Повстин та А. Самійло розглядають

соціальну безпеку як складову або навіть передумову досягнення високих стандартів життя та сталого розвитку людини.

Узагальнюючи зазначені підходи, можна сформулювати таке визначення: соціальна безпека — це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, громадянина та суспільства, що забезпечується через своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію загроз у соціальній сфері. Водночас вона передбачає досягнення належного рівня життя, сприяє розширеному соціальному відтворенню, людському розвитку та загальному соціальному прогресу.

1.2 Теоретичні підходи до оцінювання соціальної безпеки

Оцінювання соціальної безпеки є складним багаторівневим процесом, який вимагає системного підходу до визначення її критеріїв, індикаторів, механізмів впливу та джерел загроз. У науковій літературі сформувалося кілька підходів до теоретичного осмислення та вимірювання цього явища, кожен із яких має свої методологічні основи та практичні інструменти.

Інституційний підхід. Цей підхід передбачає аналіз функціонування державних інститутів і механізмів, що забезпечують соціальний захист, стабільність соціальних відносин та рівень довіри в суспільстві. Ключовими індикаторами в такому підході є ефективність соціальної політики, обсяг фінансування соціальної сфери, доступність та якість державних соціальних послуг. Значну увагу приділяється ролі держави як гаранта соціального добробуту. Оцінка ґрунтується на нормативно-правових актах, стратегічних програмах та даних урядової звітності.

Оцінювання в межах цього підходу здійснюється через аналіз таких факторів: ефективність функціонування органів соціального захисту; обсяг фінансування соціальних програм; ступінь забезпечення доступу населення до

соціальних послуг; наявність правових гарантій соціальної захищеності; довіра громадян до соціальних інститутів.

Перевагою цього підходу є його нормативна чіткість та можливість прив'язки до конкретних управлінських рішень. Проте недоліком є залежність від якості функціонування державного апарату.

Соціально-економічний підхід. Соціальна безпека розглядається як похідна від соціально-економічного становища населення. Основними критеріями оцінювання є рівень доходів, зайнятість, безробіття, доступ до освіти, охорони здоров'я, житла тощо. Застосовуються як абсолютні, так і відносні показники — наприклад, рівень бідності, коефіцієнт Джині, середній дохід на душу населення. Цей підхід часто використовується міжнародними організаціями, такими як ООН, Світовий банк, Міжнародна організація праці.

Основні критерії оцінювання: рівень доходів населення; співвідношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму; рівень бідності та економічної нерівності; рівень безробіття; доступ до житла, медичних і освітніх послуг; якість робочих місць.

Соціально-економічний підхід тісно пов'язаний із концепцією якості життя, що дозволяє проводити міжкрайнові порівняння за допомогою універсальних показників.

Індикативно-статистичний підхід. Передбачає побудову системи індикаторів, що охоплюють різні сфери життєдіяльності — демографію, охорону здоров'я, рівень злочинності, освіту, міграцію, соціальну мобільність тощо. На основі агрегованих показників розраховуються інтегральні індекси соціальної безпеки або індекси соціального розвитку. Прикладом може слугувати Індекс людського розвитку (HDI), Індекс соціального прогресу (SPI), Індекс якості життя тощо.

Типові індикатори: тривалість життя; дитяча смертність; рівень охоплення освітою; кількість злочинів на 100 тис. населення; показники міграції; кількість домогосподарств, що отримують соціальні виплати.

Цей підхід використовується в роботі міжнародних організацій: ООН,

ПРООН, Світового банку. Прикладами є Індекс людського розвитку (HDI), Індекс соціального прогресу (SPI), Індекс якості життя.

Перевагою є об'єктивність, але недоліком — складність у зборі актуальних і повних статистичних даних, особливо в умовах воєнного стану.

Системний підхід. У рамках цього підходу соціальна безпека трактується як динамічна система, що включає взаємозв'язок між соціальними, економічними, правовими та інституційними компонентами. Аналіз спрямований на виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, які формують загальний стан безпеки. Такий підхід дозволяє визначати не лише поточний стан соціальної безпеки, а й прогнозувати її розвиток у майбутньому. Часто використовується в державному управлінні, макроекономічному моделюванні та стратегічному плануванні.

Цей підхід враховує взаємозв'язки між сферами (наприклад, як безробіття впливає на рівень злочинності); дозволяє моделювати соціальні ризики; виявляє «вузькі місця» в системі соціального захисту; є основою для розробки довгострокових стратегій соціального розвитку.

Системний підхід є особливо ефективним у кризових ситуаціях, коли загрози мають комплексний характер, як, наприклад, під час пандемій або війни.

Комплексно-інтегративний підхід. Найбільш сучасна методологія оцінювання, що об'єднує переваги попередніх підходів. Він дозволяє одночасно враховувати кількісні та якісні показники, використовувати експертні оцінки, соціологічні дослідження, аналіз ризиків. У межах цього підходу формується багатовимірна модель оцінювання соціальної безпеки, адаптована до національних умов та соціокультурного контексту.

Найсучасніший і найповніший підхід, що поєднує всі попередні. Він базується на багаторівневому аналізі, який охоплює: кількісні (статистичні) дані; якісні оцінки (експертні висновки, соціологічні опитування); суб'єктивні показники (рівень задоволеності життям, довіра до влади); інституційний аналіз (стан законодавчого регулювання, ефективність інституцій).

Цей підхід дозволяє створити інтегральний індекс соціальної безпеки, що охоплює усі ключові сфери життєдіяльності людини та суспільства. Він широко використовується в аналітичних центрах і для формування політик ЄС, США, Канади та країн ОЕСР.

Таким чином, теоретичні підходи до оцінювання соціальної безпеки є різноманітними та взаємодоповнюючими. Їхнє поєднання дозволяє забезпечити всебічне розуміння соціального стану суспільства, виявити вразливі точки та розробити ефективні управлінські рішення для підвищення соціальної стійкості держави.

1.3 Методологія формування політики соціальної безпеки

Формування політики соціальної безпеки базується на міждисциплінарному підході, що охоплює соціологічні, політичні, економічні та правові аспекти. Соціальна безпека трактується як стан захищеності особистості, соціальних груп і суспільства загалом від загроз, які здатні порушити нормальне функціонування соціальних інститутів, погіршити якість життя чи спричинити соціальну нестабільність.

Для дослідження процесу формування політики соціальної безпеки застосовуються такі методологічні підходи:

- Системний підхід, що дозволяє розглядати політику соціальної безпеки як цілісну систему, яка включає суб'єктів, механізми реалізації, правову базу та цільові орієнтири.
- Інституційний підхід, що акцентує увагу на ролі державних і недержавних інституцій у забезпеченні соціальної стабільності та розвитку.
- Структурно-функціональний підхід, який допомагає дослідити взаємодію елементів системи соціальної безпеки та оцінити ефективність їхньої роботи.

Крім того, важливим є використання нормативно-цільового підходу, що

базується на визначенні соціальних пріоритетів, очікувань громадян та встановленні конкретних стратегічних цілей державної політики.

У межах цього дослідження застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів:

1. Аналіз і синтез – для виокремлення ключових елементів політики соціальної безпеки, виявлення причинно-наслідкових зв'язків між соціальними процесами.

Аналіз полягає у поділі складного явища — в даному випадку політики соціальної безпеки — на окремі елементи з метою глибшого розуміння структури та функцій кожного з них. Наприклад, при аналізі політики можна розглядати її складові: законодавчі акти, інституції, програми, механізми реалізації.

Синтез, навпаки, дозволяє об'єднати окремі елементи в єдину систему, щоб оцінити їхню взаємодію та ефективність. Завдяки синтезу можна побачити, як різні заходи впливають на загальний рівень соціальної безпеки та які наслідки мають прийняті рішення для окремих соціальних груп.

У застосуванні: Ці методи є основними для створення загальної концепції дослідження, побудови логічної структури проблеми та розробки рекомендацій щодо вдосконалення політики.

2. Порівняльно-правовий метод – для вивчення законодавчого регулювання соціальної безпеки в Україні та в інших країнах. Цей метод передбачає вивчення та порівняння нормативно-правових актів, що регулюють соціальну політику в різних країнах або в різні періоди в межах однієї держави. Основна мета – виявити кращі практики, спільні закономірності або специфічні особливості, які можуть бути корисними для вдосконалення національної політики.

У застосуванні: Наприклад, аналіз законодавства ЄС щодо соціального захисту або вивчення досвіду Скандинавських країн щодо підтримки вразливих груп населення може дати Україні корисні орієнтири для розробки власної ефективної політики.

3. Контент-аналіз – для аналізу офіційних документів, урядових стратегій, законодавчих актів і програм соціального розвитку. Цей метод використовується для систематичного вивчення змісту текстів — зокрема, державних стратегій, урядових звітів, медіа-матеріалів чи промов політичних лідерів. Він дозволяє визначити частотність вживання ключових понять (наприклад, «соціальна справедливість», «державна підтримка», «вразливі групи»), наявність певних тенденцій або пріоритетів у публічному дискурсі.

У застосуванні: Контент-аналіз допомагає виявити, які саме соціальні загрози найчастіше обговорюються на рівні уряду або в ЗМІ, чи відповідає зміст політичних рішень заявленим цілям.

4. Соціологічні методи (опитування, інтерв'ю, анкетування) – для виявлення суспільних настроїв, рівня довіри до соціальної політики та основних очікувань громадян щодо безпеки. Ці методи дозволяють отримати емпіричні дані щодо сприйняття громадянами соціальної політики, рівня їх задоволеності, відчуття безпеки та довіри до держави.

5. Опитування надають кількісну інформацію про думки великої кількості людей.

6. Анкетування дозволяє зібрати стандартизовані дані для статистичного аналізу.

7. Інтерв'ю (особливо глибинні) дають змогу розкрити більш емоційні та ціннісні аспекти ставлення людей до соціальної політики, зокрема щодо доступу до послуг, якості підтримки, проблеми дискримінації.

У застосуванні: Завдяки цим методам можна дослідити, чи відчувають себе громадяни захищеними в період воєнного стану, чи вважають ефективною підтримку ВПО, чи доступні соціальні послуги для людей з інвалідністю тощо.

Формування ефективної політики соціальної безпеки передбачає проходження кількох ключових етапів:

1. Ідентифікація загроз – виявлення внутрішніх і зовнішніх чинників, що можуть негативно впливати на соціальну сферу (безробіття, бідність,

соціальна нерівність, міграційні виклики тощо). На початковому етапі необхідно виявити ключові виклики, ризики та загрози, що впливають на соціальну стабільність та добробут населення. Це може бути:

- Рівень бідності та соціальної нерівності;
- Безробіття та тіньова зайнятість;
- Вимушена міграція (особливо актуально під час війни);
- Недоступність якісної освіти, медицини чи соціальних послуг;
- Демографічні зміни, старіння населення;
- Ріст злочинності або соціальної напруги;
- Поствоєнні травми, психосоціальні наслідки.

На цьому етапі використовуються статистичні дані, експертні оцінки, результати соціологічних опитувань, аналіз міжнародного досвіду. Важливо визначити не лише наявні проблеми, але й потенційні загрози у майбутньому.

2. Формування пріоритетів і цілей – визначення напрямів, на які має бути зосереджена увага органів державної влади. Після визначення загроз наступним кроком є постановка цілей соціальної політики та визначення її пріоритетних напрямів. Це може включати:

- Забезпечення соціального захисту вразливих категорій населення;
- Підвищення рівня соціальної мобільності;
- Профілактика соціального відчуження та маргіналізації;
- Забезпечення рівного доступу до послуг;
- Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у громади.

У цьому етапі важливо дотримуватися принципу збалансованості: враховувати як короткострокові потреби, так і довгострокові цілі, зокрема в контексті сталого розвитку та європейської інтеграції.

3. Розробка політичних рішень і стратегій – створення програм, стратегічних планів, правових актів. Цей етап передбачає перехід від загальної стратегії до конкретних механізмів її реалізації. Розробляються:

- Нормативно-правова база (закони, постанови, державні програми);

- Інституційна модель (створення або реформування органів, служб, центрів);
- Механізми фінансування (бюджетне планування, соціальні фонди, грантові програми);
- Системи моніторингу, збору даних та обміну інформацією;
- Партнерства з громадським сектором, міжнародними організаціями.

Тут формується інфраструктура реалізації політики: хто, як, і з якими ресурсами буде відповідальним за втілення цілей.

4. Імплементация політики – практичне впровадження заходів, спрямованих на забезпечення соціальної безпеки. На цьому етапі відбувається впровадження розроблених заходів. Це:

- Проведення соціальних програм (грошова допомога, послуги, соціальні проєкти);
- Робота державних інституцій на місцях (центри зайнятості, служби соцзахисту, інклюзивні центри тощо);
- Впровадження цифрових сервісів (наприклад, «Допомога, Дія.Соцпослуги»);
- Забезпечення навчання та підготовки персоналу.

Успішна реалізація вимагає координації між усіма рівнями влади, прозорості та адаптивності до змін.

Фінальним (але постійним) етапом є аналіз результатів і коригування дій. Важливо оцінити: чи досягнуто поставлених цілей; наскільки ефективними були витрати; чи задоволені громадяни результатами; які виклики з'явилися під час реалізації; що потребує зміни у стратегії або механізмах. Методи: статистичний аналіз, соціологічні опитування, незалежні аудити, зворотний зв'язок з громадськістю. Цей етап дозволяє адаптувати політику до реальних потреб суспільства та підвищити її ефективність у майбутньому.

Формування переліку індикаторів здійснюється за принципами:

репрезентативності (включені найбільш суттєві показники, що впливають на рівень соціальної безпеки держави); достовірності (адекватно відображають стан складової безпеки); інформаційної доступності (під час розрахунку використовуються офіційні дані Держстату, державних органів та публічні експертні оцінки).

Перелік показників соціальної безпеки та джерел інформації за складовими соціальної безпеки пропонується розглядати окремо. Перша складова - сфера соціально-трудова відносин, наведений в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Перелік показників та джерел інформації за складовими соціальної безпеки

№ п/п	Найменування індикатора, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора	Джерело вхідної інформації
Сфера соціально-трудова відносин			
1	Відношення наявного доходу населення до ВВП, %	наявний дохід населення України, млн. гривень / ВВП, млн. гривень x 100	експрес-випуск "Доходи та витрати населення України" експрес-випуск "Валовий внутрішній продукт України"
2	Рівень безробіття (за методологією Міжнародної організації праці), %	-	відсотків - експрес-випуск "Економічна активність населення" (видання Держстату)
3	Відношення обсягів з/п до обсягів соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, разів	заробітна плата, млн. гривень / соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, млн. грн	-
4	Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів	середньомісячна номінальна з/п за відповідний період, грн. / середньозважений прожитковий мінімум на одну працездатну особу в розрахунку на місяць за відповідний період, грн.	експрес-випуск "Стан виплати заробітної плати" (видання Держстату) Закон України про Державний бюджет України на відповідний рік
5	Відношення сум несплаченої заробітної плати станом на кінець місяця до фонду оплати праці на кінець місяця, %	-	Щомісячні експрес-випуски Держстату України "Стан виплати заробітної плати" (видання Держстату), "Кількість, робочий час та оплата праці найманих працівників"

Джерело: складено автором

Перелік показників соціальної безпеки та джерел інформації за

демографічною сферою наведений в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Перелік показників та джерел інформації за складовими соціальної безпеки

№ п/п	Найменування індикатора, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора	Джерело вхідної інформації
Демографічна сфера			
1	Очікувана тривалість життя при народженні, років	-	демографічний щорічник "Населення України" (видання Держстату)
2	Коефіцієнт дитячої смертності (віком до 1 року), на 1 тис. народжених живими	-	експрес-випуск "Демографічна ситуація в Україні" (видання Держстату)
3	Коефіцієнт депопуляції	-	-
4	Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, %	чисельність населення у віці, молодшому та старшому за працездатний, осіб / чисельність населення у працездатному віці, осіб x 100	експрес-випуск "Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня відповідного року" (видання Держстату)
5	Загальний коефіцієнт міграційного приросту, скорочення (-) (на 10 тис. осіб)	-	експрес-випуск "Демографічна ситуація в Україні" (видання Держстату)

Джерело: складено автором

Перелік показників соціальної безпеки та джерел інформації за соціальним розшаруванням наведений в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Перелік показників та джерел інформації за складовими соціальної безпеки

№ п/п	Найменування індикатора, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора	Джерело вхідної інформації
Соціальне розшарування			
1	Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів, %	-	статистичний збірник "Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України)"
2	Співвідношення загальних доходів 10% найбільш та найменш забезпеченого населення, разів	-	статистичний збірник "Витрати і ресурси домогосподарств України" (видання Держстату)
3	Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, %	-	-

Джерело: складено автором

Перелік показників соціальної безпеки та джерел інформації за соціальним захистом наведений в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Перелік показників та джерел інформації за складовими соціальної безпеки

№ п/п	Найменування індикатора, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора	Джерело вхідної інформації
Соціальне розшарування			
1	Відношення пенсії за віком до середньоєвропейського рівня доходів разів	-	Звітність ПФУ, дані Євростату, ПР ООН
2	Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів	середній розмір пенсії за віком, грн / прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, грн	Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів
3	Відношення допомоги по безробіттю до прожиткового мінімуму для працездатної особи	середній розмір допомоги по безробіттю, грн. / прожитковий мінімум для працездатних осіб, грн.	Щомісячна доповідь Держстату України "Про соціально-економічне становище України"

Джерело: складено автором

Перелік показників соціальної безпеки та джерел інформації за безпекою життя наведений в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Перелік показників та джерел інформації за складовими соціальної безпеки

№ п/п	Найменування індикатора, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора	Джерело вхідної інформації
Безпека життя			
1	Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)	-	статистичний збірник "Соціальні індикатори рівня життя населення" (видання Держстату)
2	Кількість навмисних вбивств на 100 тис. населення, осіб	-	Щоквартальний експрес-випуск Держстату України
3	Кількість самовбивств на 100 тис. населення, осіб	-	-

Джерело: складено автором

Під час розрахунку інтегрального показника за певний період у разі застосування окремих показників, які мають значний інтервал періодичності

оприлюднення, наприклад, один раз на рік або публікуються із значною часовою затримкою, використовуються останні наявні значення цих показників.

Моніторинг та оцінювання ефективності – аналіз результатів політики, збирання статистичних даних, корекція стратегії.

Для кожного показника складових стану соціальної безпеки України розроблені характеристичні значення, які визначають рівень соціальної безпеки.

Діапазон характеристичних значень кожного показника поділений на три зони: зона загрози, небезпечна зона, безпечна зона (рис. 1.1).

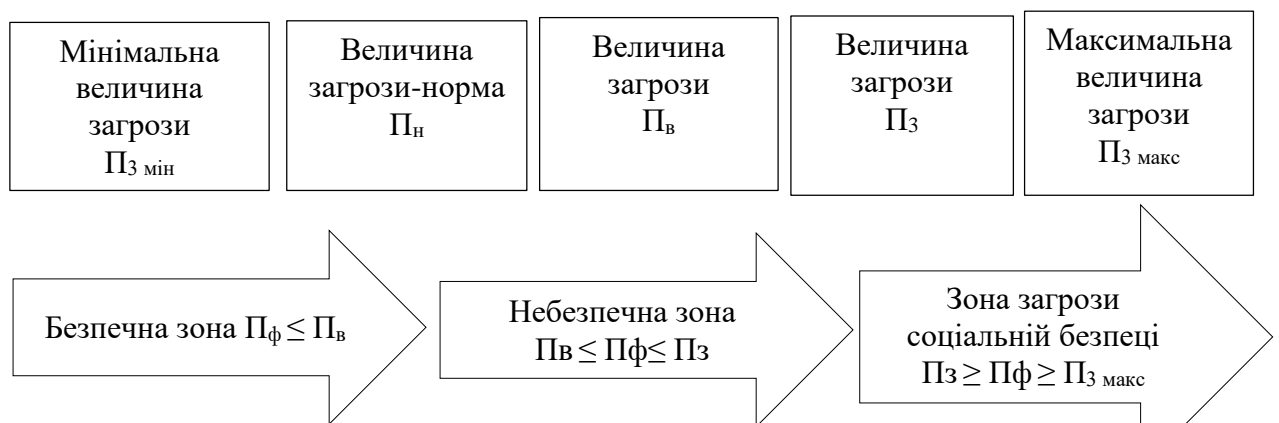


Рис. 1.1. Інфографіка взаємозв'язку характеристичних значень (рівня) показника соціальної безпеки з його величинами.

Інфографіка показника дає графічне зображення зв'язку характеристичних значень (рівня) соціальної безпеці за зональним принципом: зона загрози – значення фактичних показників соціальної безпеки P_f між величини загрози P_z і величини максимальної загрози $P_{z \text{ макс}}$; небезпечна зона – значення фактичних показників соціальної безпеки P_f між величинами виклику P_v і загрози P_z ; безпечна зона - значення фактичних показників соціальної безпеки P_f між величинами виклику P_v і мінімальної загрози $P_{z \text{ мін}}$.

Нормування показників соціальної безпеки здійснюється таким чином, щоб її характеристичні значення потрапляли у визначені зони рівня соціальної

безпеки. Визначені (розраховані) величини показника норми Пн, показника виклику Пв, і показника загрози Пз наведені в табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Значення показників для нормування

Найменування індикатора	Характеристичні значення індикатора					Значення вагового коефіцієнта
	П _з мін	П _(опт)	П _в	П _з	П _з макс	
Відношення наявного доходу населення до ВВП, %	≥65	65	50	40	≤40	0,0925
Рівень безробіття (за методологією Міжнародної організації праці), %	≤5	5	7	10	≥10	0,1984
Відношення обсягів заробітної плати до обсягів соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, разів	1,6	1,4	1,2	1	≤1	0,1520
Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму для працездатної особи, разів	3	2	1,75	1,5	≤1,5	0,2615
Відношення сум несплаченої заробітної плати станом на кінець місяця до фонду оплати праці на кінець місяця, %	0	0	5	10	≥10	0,2956
Демографічна ситуація						
Очікувана тривалість життя при народженні, років	78	75	68	66	≤66	0,1914
Коефіцієнт дитячої смертності (віком до 1 року), на 1 тис. народжених живими	2	4	7	11	≥11	0,1996
Коефіцієнт депопуляції	≤1	1	1	1	≥1	0,2250
Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, %	45	50	53	55	≥55	0,1965
Загальний коефіцієнт міграційного приросту (+), скорочення (-) на 10 тис. осіб, %	5	3	1	-2	≥-2	0,1874
Соціальне розшарування						
Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів, %	8	18	25	30	≥30	0,3225
Співвідношення загальних доходів 10% найбільш та найменш забезпеченого населення, разів	3	4,5	6	7	≥7	0,2671
Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, %	10	20	30	50	≥50	0,4114
Соціальний захист						

Відношення пенсії за віком до середньоєвропейського рівня доходів, разів	1	0,8	0,6	0,4	≤0,4	0,2422
Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів	2	1,75	1,5	1	≤1	0,4327
Відношення допомоги по безробіттю до прожиткового мінімуму для працездатної особи, %	≥100	100	80	75	≤75	0,3251
Безпека життя						
Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)	≤1000	1000	1200	1400	≥1400	0,2627
Кількість навмисних вбивств на 100 тис. населення, осіб	0	0	1,3	6,9	≥6,9	0,3756
Кількість самовбивств на 100 тис. населення, осіб	0	0	10	20	≥20	0,3617

Джерело: складено автором

Також в табл. 1.6 наведені величини максимальних і мінімальних значень показників соціальної безпеки.

Розрахунок інтегрального показника соціальної безпеки в цілому та інтегральних показників за окремими напрямами соціальної політики здійснюється за допомогою вагових коефіцієнтів, які визначені шляхом експертного оцінювання експертами (як урядовими, так і неурядовими).

Розрахунок вагових коефіцієнтів для кожного показника соціальної політики здійснювався за такою формулою (1.1):

$$w_i = E_i / \sum_{i=1}^n E_i \quad (1.1)$$

де:

W_i — ваговий коефіцієнт i -го показника,

E_i — експертна оцінка значущості i -го показника,

n — загальна кількість показників.

Вагові коефіцієнти для розрахунку інтегральних показників соціальної безпеки по напрямах соціальної політики та інтегрального показника соціальної безпеки в цілому наведені в табл. 1.6.

Розрахунок вагових коефіцієнтів для кожного вибраного напрямку соціальної політики здійснювався за такою формулою (1.2):

$$w_i = S_i / \sum_{i=1}^n S_i \quad (1.2)$$

де:

W_i — ваговий коефіцієнт i -го показника,

S_i — експертна оцінка значущості i -го показника (у балах),

n — загальна кількість обраних напрямів політики.

Розрахунок інтегрального показника соціальної безпеки за кожним визначеним напрямом соціальної політики (соціально-трудові відносини, демографічна ситуація, соціальне розшарування, соціальний захист, безпека життя) здійснюється за наступною формулою (1.3):

$$I_j = \sum x_{ij} \cdot w_i \quad (1.3)$$

де:

- I_j — інтегральний показник соціальної безпеки за j -м напрямом;
- x_{ij} — нормалізоване значення i -го показника в межах j -го напрямку;
- w_i — ваговий коефіцієнт значущості i -го показника;

Інтегральний показник соціальної безпеки України в цілому розраховується за наступною формулою (1.4):

$$I_{сб} = \sum_j I_j \cdot W_j \quad (1.4)$$

де:

- $I_{сб}$ — зведений (інтегральний) показник соціальної безпеки України;
- I_j — інтегральний показник соціальної безпеки за j -м напрямом (наприклад: демографія, соцзахист, зайнятість, безпека життя тощо);
- W_j — ваговий коефіцієнт значущості j -го напрямку в загальній системі соціальної безпеки;

Вагові коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника соціальної

безпеки в цілому наведені в табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Вагові коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника соціальної безпеки

№ п/п	Напрями соціальної політики	Значення вагового коефіцієнта
1	Соціально-трудові відносини	0,2667
2	Демографічна сфера	0,1326
3	Соціальне розшарування	0,1133
4	Соціальний захист	0,1886
5	Безпека життя	0,2988

Джерело: складено автором

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У результаті проведеного аналізу теоретико-методологічних засад соціальної безпеки можна зробити низку важливих висновків:

1. Соціальна безпека є багатовимірною категорією, що охоплює захищеність особистості, соціальних груп і суспільства загалом від внутрішніх та зовнішніх загроз соціального характеру. Її основною метою є забезпечення гідних умов життя, рівного доступу до соціальних благ, соціальної стабільності та розвитку.

2. Основу сучасного розуміння соціальної безпеки складають такі ключові напрями, як: соціально-трудові відносини, демографічна ситуація, соціальне розшарування, рівень соціального захисту та безпека життєдіяльності. Кожен із них має специфічні показники, які дозволяють здійснювати якісну оцінку рівня безпеки в тій чи іншій сфері.

3. Методологічна база дослідження соціальної безпеки включає комплекс підходів: системний, структурно-функціональний, інституційний, нормативно-цільовий, які забезпечують цілісне бачення проблеми. Комплексне застосування зазначених підходів дає змогу глибше осмислити механізми формування, реалізації та оцінювання політики соціальної безпеки.

4. Для аналізу рівня соціальної безпеки ефективними є кількісні методи, зокрема експертне оцінювання, нормалізація показників та розрахунок інтегрального показника, що дозволяє об'єктивно оцінити стан соціальної сфери як у конкретному напрямі, так і загалом по країні.

5. Забезпечення соціальної безпеки неможливе без чіткої державної політики, скоординованої діяльності інституцій, моніторингу загроз та активної участі громадянського суспільства. Методологічно обґрунтована система оцінки соціальної безпеки є важливим інструментом у прийнятті ефективних управлінських рішень.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

2.1 Загальна оцінка стану соціальної безпеки

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року Державна служба статистики та інші державні органи обмежили публікацію багатьох даних, зокрема тих, що стосуються населення та соціально-економічної ситуації. Тому окремі індикатори проаналізувати не вдасться (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Оцінка рівня доходів та добробуту населення за 2021 – 2024 рр.

Показники	Суть	Рівень опт.	2021	2022	2023	2024	Рівень крит.
Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів	стимулятор	3	5,6	5,5	6,1	6,9	1,5
Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів	стимулятор	2	1,41	1,48	1,62	1,62	1
Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, %	дестимулятор	20	41,6	39*	38*	34*	50

*приблизні значення

Джерело: складено автором на основі [10, 11]

Дані наведені в табл. 2.1 відображають ключові показники, що характеризують рівень доходів та добробуту населення України у 2021–2024 роках, у порівнянні з оптимальними та критичними межами соціальної безпеки. Для оцінки було використано три індикатори, що мають статус або стимуляторів, або дестимуляторів соціального стану.

1. Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу. Цей показник є стимулятором, тобто: чим вище значення — тим кращий рівень соціальної безпеки. У 2021 р. значення становило 5,6, що значно перевищувало оптимальний рівень (3). У 2022 р. показник дещо знизився до 5,5, що можна пояснити економічними труднощами, викликаними початком повномасштабної війни. У 2023 та 2024 рр. спостерігається поступове зростання до 6,1 та 6,9 відповідно, що свідчить про певну адаптацію економіки та стабілізацію ринку праці. Значення показника залишається на рівні, що суттєво перевищує критичну межу (1,5), тобто ситуація у сфері трудових доходів є порівняно стабільною.

2. Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність. Цей показник також є стимулятором, що характеризує рівень матеріального забезпечення пенсіонерів. У 2021 р. він становив 1,41 і демонструє поступове зростання до 1,62 у 2023–2024 роках. Незважаючи на те, що значення не досягає оптимального рівня (2), позитивна динаміка свідчить про зусилля держави щодо підвищення пенсій, навіть в умовах війни. Показник впевнено перевищує критичну межу (1), що вказує на базову стабільність пенсійної системи, хоча й наявність низької купівельної спроможності пенсій.

3. Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств. Цей індикатор є дестимулятором: чим менша його частка — тим вищий рівень добробуту, адже більше коштів домогосподарства можуть спрямовувати на інші потреби (освіту, медицину, відпочинок тощо). У 2021 р. показник становив 41,6%, що свідчить про високий рівень витрат на базові потреби. У 2022–2023 рр. спостерігається незначне покращення (до 38% та 34% відповідно), що може бути пов'язане з державною підтримкою та адаптацією до воєнного часу. Водночас навіть у 2024 р. показник вдвічі перевищує оптимальний рівень (20%) і наближається до критичного порогу (50%), що свідчить про збереження високого рівня економічної вразливості

населення.

Дані табл. 2.1 свідчать, що незважаючи на війну та кризові обставини, в Україні спостерігається відносна стійкість соціальних показників, зокрема у сфері заробітної плати та пенсій. Однак проблема високої частки витрат на продукти харчування свідчить про низький рівень купівельної спроможності значної частини населення, що потребує посилення соціальної політики та підвищення реальних доходів.

Соціальні видатки держави та доступність послуг – вивчає державне фінансування таких секторів, як охорона здоров'я та освіта, що є важливими аспектами для забезпечення соціальної безпеки, доступу населення до основних послуг та виконання цілей сталого розвитку (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Оцінка рівня соціальних видатків держави та доступності послуг
за 2021 – 2024 рр.

Показники	Суть	Рівень опт.	2021	2022	2023	2024	Рівень крит.
Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % ВВП	стимулятор	7	3,7	4,1	3,3	3,5*	3
Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % ВВП	стимулятор	7	5,7	5,6	4,7	5,1*	3
Загальна чисельність учнів денних ЗНЗ, % до загальної чисельності постійного населення у віці 6-17 років	стимулятор	80	99,5	77,2	76,4	н/д	55

*приблизні значення

Джерело: складено автором на основі [11, 12]

Табл. 2.2 містить ключові показники, що характеризують рівень соціальних видатків держави та доступності основних соціальних послуг (медицина та освіта) за період 2021–2024 років. Усі показники є стимуляторами, тобто їхнє зростання свідчить про покращення соціальної безпеки.

1. Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % до ВВП. Цей показник відображає пріоритетність фінансування сфери охорони

здоров'я у структурі державних витрат. У 2021 році значення становило 3,7% ВВП, що перевищує критичну межу (3%), але майже вдвічі менше за оптимальний рівень (7%). У 2022 р. показник зріс до 4,1%, що може бути пов'язано з посиленою підтримкою медичної сфери в умовах війни, зокрема — екстреної допомоги та військової медицини. У 2023–2024 рр. обсяг фінансування знижується (до 3,3% і 3,5% відповідно), що свідчить про перерозподіл ресурсів на інші напрямки, але все ж залишається в межах допустимого.

Загалом, фінансування медичної сфери є недостатнім для досягнення сталого розвитку системи охорони здоров'я, але не переходить у критичну зону.

2. Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % до ВВП. Освіта є ключовим напрямом для формування людського капіталу, тому цей показник є важливим індикатором соціальної безпеки в довгостроковій перспективі. У 2021–2022 рр. фінансування освіти коливалося в межах 5,6–5,7% ВВП — вище критичної межі (3%), але все ще не досягає оптимального рівня (7%). У 2023 р. спостерігається суттєве зниження до 4,7%, що відображає фінансові обмеження у зв'язку з воєнними видатками. У 2024 р. відмічається незначне відновлення до 5,1%, однак рівень фінансування все ще не є достатнім для забезпечення повного доступу до якісної освіти, особливо в умовах внутрішнього переміщення та руйнування інфраструктури.

3. Загальна чисельність учнів денних ЗНЗ (% до чисельності населення 6–17 років). Цей показник характеризує реальний доступ дітей до шкільної освіти. У 2021 р. значення становило 99,5%, що свідчить про повну охопленість освітніми послугами. У 2022–2023 рр. показник суттєво знизився до 77,2% і 76,4% відповідно, що є наслідком: евакуації дітей за кордон; руйнування шкіл у прифронтових та окупованих районах; переходу частини учнів на дистанційне або домашнє навчання без офіційної реєстрації; часткового вибуття дітей із системи освіти через соціальні обставини.

Наявність критичної межі (55%) свідчить, що ситуація залишається під

контролем, однак потребує термінового реагування — зокрема, через відновлення інфраструктури, підтримку педагогів та інтеграцію ВПО-дітей у громади.

Аналіз наведених показників свідчить про напружений, але контрольований стан фінансування соціальних послуг. Обсяги видатків на освіту й медицину не досягають оптимальних значень, але не опускаються нижче критичних меж, що свідчить про збереження базового рівня соціальної безпеки. Однак суттєве зниження охоплення учнів шкільною освітою вимагає негайних дій з боку держави та громад, щоб не допустити втрати покоління.

Ринок праці та зайнятість – вивчає рівень зайнятості та безробіття, що безпосередньо впливає на соціальну стабільність та добробут населення. Оцінка рівня зайнятості та соціальної мобільності здійснюється за рахунок двох показників: рівня зайнятості населення у віці 15-70 років, суми несплаченої заробітної плати до фонду оплати праці. Однак, таких показників за останні роки Державна служба статистики України не публікує, тому оцінити їх за цей період неможливо.

Соціальні ризики та якість життя тісно пов'язані з цілями сталого розвитку, оскільки вони безпосередньо впливають на здатність суспільства досягати рівноваги між економічними, соціальними та екологічними аспектами розвитку. Одним із основних завдань сталого розвитку є забезпечення гідних умов життя для всіх верств населення, зокрема через покращення доступу до житла та соціальних гарантій (табл. 2.3).

Дані наведені в табл. 2.3 відображають динаміку ключових індикаторів соціальних ризиків і якості життя населення України протягом 2021–2024 років. Усі показники є дестимуляторами, тобто їхнє зростання свідчить про погіршення стану соціальної безпеки. Аналіз цих даних дозволяє оцінити рівень загроз, які впливають на безпеку життєвого середовища громадян.

1. Відношення середньої вартості 1 кв. м житла до середньомісячної заробітної плати. Цей показник демонструє доступність житла для населення. У 2021 р. він становив 2,3 рази, тобто середньостатистичний громадянин мав

витратити понад дві місячні зарплати на 1 кв. м житла. У 2022–2024 рр. показник послідовно зменшується до 1,7, що свідчить про підвищення доступності житла, зумовлене з одного боку — певною стабілізацією доходів, а з іншого — падінням цін на нерухомість у зв'язку з воєнними ризиками та зменшенням попиту.

Значення наближається до оптимального рівня (1) і далеко від критичної межі (6), що дозволяє зробити висновок про відсутність системної житлової кризи.

Таблиця 2.3

Соціальні ризики та якість життя за 2021 – 2024 рр.

Показники	Суть	Рівень опт.	2021	2022	2023	2024	Рівень крит.
Відношення середньої вартості 1 кв. метра загальної площі житла до середньомісячної заробітної плати, разів	дестимулятор	1	2,3	2,2	2,0	1,7	6
Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)	дестимулятор	1000	761	883	1261	1442	1400
Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення	дестимулятор	0	34,6	29,7	30,9	32,3	30
Чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення	дестимулятор	0	14512	18072	18832	21376	60

Джерело: складено автором на основі [13, 14, 15]

2. Рівень злочинності (злочини на 100 тис. населення). Показник є одним з головних індикаторів соціальної стабільності та правопорядку. У 2021 р. рівень становив 761, що було нижчим за оптимальне значення (1000). У 2022 р. рівень злочинності зріс до 883, що може бути пов'язано з нестабільною ситуацією, мобілізацією ресурсів поліції, евакуацією населення та

порушенням соціального контролю. У 2023–2024 рр. відбулося різке зростання до 1261 та 1442 відповідно, що перевищує критичний рівень (1400).

Така динаміка вказує на погіршення криміногенної ситуації, зокрема в прифронтових регіонах, а також потребує посилення державної політики у сфері безпеки.

3. Поширення ВІЛ-інфекції (нові випадки на 100 тис. населення). Цей показник ілюструє санітарно-епідеміологічну ситуацію та рівень профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом або через кров. У 2021 р. він становив 34,6, що перевищувало критичну межу (30). У 2022 р. — спостерігається помітне зниження до 29,7, що може бути пов'язане з обмеженням доступу до діагностики, а не з реальним зменшенням випадків. У 2023–2024 рр. показник знову зріс — до 30,9 та 32,3 відповідно.

Ці коливання свідчать про нестабільну ситуацію у сфері боротьби з ВІЛ, що потребує посилення програм профілактики, тестування та доступу до лікування.

4. Захворюваність на активний туберкульоз (вперше встановлений діагноз). Це один з найбільш тривожних показників, що свідчить про рівень медичного контролю та соціальної небезпеки. У 2021 р. показник становив 14 512 осіб, і різко зростав щороку: 18 072 у 2022 р.; 18 832 у 2023 р.; 21 376 у 2024 р. Водночас критичний рівень — лише 60 випадків на 100 тис. осіб, тобто фактичні значення перевищують його в десятки разів, що вказує на кризовий стан у протидії туберкульозу.

Причинами такого стану можуть бути: порушення доступу до медпослуг у період війни, перебої з лікуванням, недоступність діагностики для ВПО, зниження рівня вакцинації та погіршення умов життя.

Дані таблиці свідчать про загострення соціальних ризиків, що прямо впливають на якість життя населення в Україні. Особливе занепокоєння викликають показники злочинності та захворюваності на туберкульоз, які перевищують критичні рівні. Водночас показник доступності житла демонструє позитивну динаміку. Це підтверджує необхідність комплексної

соціальної політики, яка поєднує реакцію на медико-епідеміологічні загрози з посиленням громадської безпеки та захисту прав людини.

2.2 Вплив війни та інших кризових факторів на соціальну безпеку

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, стала головним дестабілізуючим чинником, що істотно вплинув на всі аспекти соціального життя. Війна не лише спричинила людські втрати, руйнування інфраструктури та масове переміщення населення, але й глибоко порушила систему соціальної безпеки країни.

Серед основних напрямів впливу війни на соціальну сферу можна виокремити:

- Погіршення доступу до соціальних послуг (освіта, охорона здоров'я, соцзахист), особливо у прифронтових районах і на тимчасово окупованих територіях;
- Масове переміщення населення: понад 5 млн осіб стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), що створило навантаження на місцеві бюджети та інфраструктуру;
- Зростання безробіття, особливо в регіонах з втраченою або переміщеною економікою;
- Зниження доходів населення та купівельної спроможності;
- Соціальна дестабілізація: ріст злочинності, тіньової зайнятості, соціальної нерівності;
- Психологічні наслідки війни — травматизація населення, особливо дітей, ветеранів, осіб, які втратили домівки чи родичів.

У таких умовах держава була змушена швидко адаптувати соціальну політику: запровадити екстрену допомогу, нові електронні сервіси (наприклад, «єДопомога», «Дія.Соцпослуги»), спростити процедури

реєстрації ВПО тощо. Однак тривалість та масштабність війни поступово поглиблюють ризики деградації соціальної безпеки.

Окрім війни, на рівень соціальної безпеки України впливають й інші системні виклики, які в умовах війни лише посилюються:

1. Економічна нестабільність. До факторів впливу на економічну стабільність відносять: падіння ВВП, скорочення експорту, дефіцит бюджету; зростання інфляції, що негативно впливає на реальні доходи; обмеження в інвестиціях у соціальну інфраструктуру (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка показників економічної стабільності за 2022-2024 рр.

Показники	2022	2023	2024	Абсол.відх. 2024 від 2022	Абсол.відх. 2024 від 2023	Темп росту 2024 від 2023 , %
ВВП, млн.грн.	3865780	5518062	6821088	2955308	1303026	123,61
Споживчі витрати	5408161	6916714	7680835	2272674	764121	111,05
Валове нагромадження	654629	989221	1427806	773177	438585	144,34
Експорт товарів та послуг	1840563	1868904	2252428	411865	383524	120,52
Імпорт товарів та послуг	-2712325	-3237014	-3702410	-990085	-465396	114,38
Номінальний ВВП, млн.грн.	5191028	6537825	7658659	2467631	1120834	117,14
Номінальний ВВП на 1 особи населення, грн.	126152	200444	220970	94817,2	20525,1	110,24
Індекс інфляції	126,6	105,1	112,0	-14,6	6,9	x

*за даними Світового банку в дол. США: 2023 – 5139,6; 2024 – 5389,5 (у зв'язку з тим, що відсутня офіційна інформація по чисельності населення)

Джерело: складено автором [46]

В табл. 2.4 дані відображають ключові макроекономічні показники, що впливають на соціальну безпеку України в контексті її економічної стабільності. Оцінка здійснена за період 2022–2024 рр., включаючи абсолютні відхилення та темпи зростання, що дає змогу простежити динаміку

економічного відновлення після початку повномасштабної війни.

У 2022 р. ВВП України становив 3,87 трлн грн, що є найнижчим показником за останні роки через масштабні воєнні дії. У 2023–2024 рр. ВВП зростав — на 43% за два роки (до 6,82 трлн грн у 2024), що свідчить про поступову економічну адаптацію та відновлення виробництва. Темп зростання у 2024 р. порівняно з 2023 р. склав 123,6%, що є позитивним сигналом, попри загальні кризові умови.

Споживчі витрати зросли з 5,41 трлн грн у 2022 р. до 7,68 трлн грн у 2024р. Це зростання на 2,27 трлн грн у порівнянні з 2022 р. (або +41,9%), що вказує на поступове відновлення внутрішнього попиту, попри інфляцію та зниження доходів у 2022 р. Темп росту 2024/2023 становить 111,05%, що відображає обережне зростання купівельної активності населення.

Валове нагромадження основного капіталу свідчить, що у 2022 р. показник становив 654,6 млрд грн, а у 2024 р. — 1,43 трлн грн, тобто зріс у понад два рази. Такий ріст (темп — 144,34%) свідчить про активізацію інвестиційної діяльності, включаючи відбудову інфраструктури, розширення виробництва та військову економіку.

Експорт товарів і послуг характеризується у 2022 р. експорт був на рівні 1,84 трлн грн, а у 2024 р. — 2,25 трлн грн (+20,5%). Це свідчить про часткове відновлення експортного потенціалу України, зокрема за рахунок підтримки агросектору та адаптації логістичних ланцюгів (наприклад, через Чорноморський коридор).

Показник імпорту залишався негативним (-2,71 трлн грн у 2022, -3,7 трлн грн у 2024), що свідчить про перевищення імпорту над експортом, характерне для країн у періоді відновлення. Зростання імпорту може бути зумовлене потребами у технічному оснащенні, медикаментах, зброї, гуманітарних товарах тощо.

Номінальний ВВП зріс з 5,19 до 7,66 трлн грн (+47,5%), а ВВП на 1 особу — з 126 152 грн до 220 970 грн. Ці показники демонструють номінальне зростання економіки, однак вони потребують корекції на рівень інфляції для

повної оцінки реального доходу населення.

У 2022 р. інфляція сягала 126,6%, що було очікуваним у перший рік війни. У 2023 р. ситуація стабілізувалася — 105,1%, однак у 2024 р. знову зростає до 112%, ймовірно через послаблення гривні, зростання витрат на відновлення та дефіцит окремих товарів.

Показники таблиці демонструють поступову стабілізацію макроекономічної ситуації в Україні у 2023–2024 роках після різкого падіння в 2022 р. Зростання ВВП, інвестицій та споживчих витрат свідчать про відновлення внутрішнього ринку, а активізація експорту — про адаптацію економіки до нових умов. Водночас інфляційний тиск та негативне сальдо зовнішньої торгівлі залишаються серйозними викликами для забезпечення економічної та соціальної безпеки в довгостроковій перспективі.

2. Демографічна криза характеризується наступними показниками: продовження тенденції до скорочення чисельності населення; старіння нації: збільшення частки людей похилого віку; масова еміграція працездатного населення, зокрема жінок з дітьми (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Показники демографічних факторів в Україні за 2022-2024 рр., тис. осіб

Показники	2022	2023	2024	Абсол. Відх 2024 від 2022	Абсол. Відх 2024 від 2023	Темп росту 2024 від 2023, %
Всього населення	41167,3	37000	36500	-4667,30	-500,00	98,65
Кількість пенсіонерів	10726	10539	10342	-384,00	-197,00	98,13
% до всього населення	26,05	28,48	28,33	2,28	-0,15	99,48
Зареєстровані безробітні	186,5	96,1	94,2	-92,30	-1,90	98,02
% безробітних	0,45	0,26	0,26	-0,19	0,00	

Джерело: складено автором [37]

Табл. 2.5 відображає динаміку основних демографічних факторів, що мають суттєвий вплив на рівень соціальної безпеки в Україні в умовах війни

та зтяжної економічної нестабільності. Аналіз охоплює період з 2022 по 2024 рік і дозволяє оцінити структурні зміни в населенні, а також навантаження на систему соціального захисту.

У 2022 році населення України складало 41,17 млн осіб. У 2023 р. відбулося різке скорочення до 37 млн, а у 2024 — ще до 36,5 млн осіб. Загальна втрата за два роки становить понад 4,6 млн осіб, що зумовлено такими факторами: масова еміграція через війну (особливо жінок з дітьми); загибель та внутрішнє переміщення; зниження народжуваності через загальну невизначеність та економічні труднощі.

Темп скорочення в 2024 р. сповільнився, але загалом ситуація вказує на демографічну кризу, яка може мати довгострокові негативні наслідки для ринку праці, пенсійної системи та економіки загалом.

У 2022 р. кількість пенсіонерів становила 10,73 млн осіб. У 2024 р. — 10,34 млн, тобто зменшення на 384 тис. осіб. Це зменшення пов'язане як із природною смертністю, так і з виїздом пенсіонерів за кордон, а також тим, що частина осіб не змогла оформити пенсію в умовах бойових дій або втрати документів.

Попри загальне зменшення кількості пенсіонерів, їхня частка у структурі населення зростає з 26,05% у 2022 р. до 28,33% у 2024 р. Це вказує на демографічне старіння населення — тенденцію, характерну для кризових і повоєнних суспільств. Навантаження на систему соціального забезпечення, зокрема пенсійний фонд, зростає навіть за умови скорочення абсолютної кількості пенсіонерів.

У 2022 р. було зареєстровано 186,5 тис. безробітних, тоді як у 2024 р. — лише 94,2 тис. Формально це вказує на зменшення безробіття, проте: частина людей не реєструється в центрі зайнятості (особливо ВПО); значна частина населення перебуває у "прихованому" безробітті або працює неофіційно; збереження показника на рівні 0,26% може не відображати реального стану на ринку праці.

Дані таблиці 2.5 свідчать про серйозні демографічні зміни, які

відбуваються в Україні під впливом повномасштабної війни. Скорочення населення, зростання частки пенсіонерів та недооцінене безробіття створюють додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру та державні фінанси. Це вимагає перегляду соціальної політики, зокрема в напрямках пенсійного забезпечення, інтеграції ВПО, реєстрації безробіття та стимулювання народжуваності.

3. Погіршення стану охорони здоров'я: руйнування медичних закладів; переорієнтація ресурсів на військову медицину; зростання захворюваності на туберкульоз, ВІЛ, психічні розлади. Не зважаючи на погіршення стану охорони здоров'я, обсяги фінансування даної галузі в динаміці зростають (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Склад та структура видатків на охорону здоров'я у державному бюджеті за 2022-2024 рр., млн.грн.

Показники	2022	2023	2024	Абсол. Відх 2024 від 2022	Абсол. Відх 2024 від 2023	Темп росту 2024 від 2023, %
Усього видатків	2705423	4014418	4486683	1781259	472265	111,76
Охорона здоров'я	184268	179258	201445	17177,6	22187,2	112,38
% до загальних видатків	6,81	4,47	4,49	-2,32	0,02	x

Джерело: складено автором [37]

Табл. 2.6 демонструє динаміку змін у видатках державного бюджету України на охорону здоров'я за 2022–2024 роки, як у номінальному вираженні, так і в структурі загальних бюджетних витрат. Аналіз дозволяє оцінити пріоритетність медичної сфери в умовах воєнного часу та бюджетних обмежень.

У 2022 році загальні видатки бюджету становили понад 2,7 трлн грн, а вже у 2023 — різко зросли до 4,01 трлн грн, що пов'язано з переорієнтацією бюджету на оборону, безпеку та кризове управління. У 2024 р. сума знову зросла до 4,49 трлн грн, але темп зростання уповільнився — на 11,76%

порівняно з 2023 роком.

Загальне збільшення видатків за два роки становить понад 1,78 трлн грн, що підтверджує масштабну мобілізацію державних фінансів у кризовий період.

У 2022 р. держава виділила на медицину 184,3 млрд грн, що було критично важливо в умовах бойових дій, поранень, переміщення людей і ризиків для системи охорони здоров'я. У 2023 р. фінансування навіть зменшилось до 179,3 млрд грн, що свідчить про перерозподіл бюджетних пріоритетів — переважно на оборону. У 2024 р. відбувається відновлення — фінансування зростає до 201,4 млрд грн, або на 12,38% у порівнянні з 2023 р.

Таким чином, у 2024 році державна підтримка медичної галузі посилилася, однак рівень зростання все ще обмежений, особливо в контексті потреб системи охорони здоров'я у відбудові, оснащенні та підтримці медичних кадрів.

У 2022 році частка видатків на охорону здоров'я складала 6,81% від загального бюджету, що свідчило про порівняно високий рівень пріоритету цієї сфери. У 2023 р. вона знизилась удвічі — до 4,47%, а у 2024 — залишилася майже без змін (4,49%).

Це означає, що незважаючи на збільшення абсолютного обсягу коштів, частка медицини в загальній структурі бюджету зменшилась, що може мати негативні довгострокові наслідки для системи охорони здоров'я, особливо в контексті демографічних і епідеміологічних викликів.

Аналіз даних табл. 2.6 свідчить про те, що держава зберігає базову підтримку системи охорони здоров'я, однак у структурі загального бюджету її частка суттєво знизилась. Це пояснюється потребами воєнного часу, однак може створити ризики для відновлення медичної інфраструктури, доступу до лікування та підвищення якості медичних послуг. У післявоєнний період важливо забезпечити поступове зростання частки медичних видатків, щоби гарантувати базовий рівень соціальної безпеки у сфері охорони здоров'я.

4. Освітня нерівність: недоступність або нерегулярність навчання в

зонах бойових дій; технічні та кадрові проблеми в дистанційному навчанні; втрата соціалізуючої функції школи серед дітей ВПО. При наявності вищезазначених проблем, фінансування на освіту в абсолютному виразі зростають за аналізуємий період (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Склад та структура видатків на освіту надходжень з державного бюджету за 2022-2024 рр., млн.грн.

Показники	2022	2023	2024	Абсол. Відх 2024 від 2022	Абсол. Відх 2024 від 2023	Темп росту 2024 від 2023, %
Усього	2705423	4014418	4486683	1781259	472265	111,76
Освіта	58508,1	60452,2	64738	6229,9	4285,8	107,09
% до загальних витрат	2,16	1,51	1,44	-0,72	-2,95	x

Джерело: складено автором [37]

Дані наведені в табл. 2.7 відображають динаміку фінансування освіти з державного бюджету України у 2022–2024 роках. Дані подано як в абсолютних значеннях (млн грн), так і у структурі загальних видатків бюджету. Це дає змогу проаналізувати реальні зміни у державній політиці щодо освіти, з урахуванням загальної кризи, спричиненої війною.

Загальні видатки бюджету у 2022 р. становили 2,7 трлн грн, а вже у 2023 р. різко зросли до 4 трлн грн, і у 2024 — до 4,49 трлн грн. Зростання на понад 1,78 трлн грн за два роки (або на 66%) свідчить про фінансову мобілізацію держави в умовах війни, зокрема на потреби оборони, підтримки ВПО, відновлення інфраструктури тощо.

У 2022 р. на освіту було виділено 58,5 млрд грн. У 2023 р. сума зросла до 60,5 млрд грн, а у 2024 — до 64,7 млрд грн. Абсолютне зростання у 2024 р. порівняно з 2023 р. становить 4285,8 млн грн, або темп зростання — 107,09%.

Отже, у номінальному вираженні видатки на освіту поступово зростають, хоча темпи зростання значно нижчі, ніж загального бюджету.

У 2022 р. частка освіти у бюджеті становила 2,16%, у 2023 — 1,51%, у

2024 — лише 1,44%. Тобто, незважаючи на зростання суми видатків, відносна частка освіти в бюджеті суттєво скоротилася — майже на 1% пункт (зменшення на 0,72% з 2022 р.).

Це вказує на зниження пріоритетності освітньої сфери у загальній структурі державного фінансування, що є тривожним сигналом у довгостроковій перспективі.

Дані табл. 2.7 свідчать про стриману підтримку освітньої сфери в умовах воєнного часу. Хоча абсолютні обсяги фінансування поступово зростають, їхня частка в загальному бюджеті знижується, що свідчить про переведення акцентів державної політики на інші напрями (оборона, соцзахист, медицина тощо).

Зменшення частки видатків на освіту може: негативно позначитися на якості освітніх послуг; спричинити кадрові проблеми (виїзд викладачів, скорочення ставок); поглибити освітню нерівність, особливо у постраждалих регіонах.

У післявоєнний період питання переінвестування в освіту буде одним з ключових для відновлення людського капіталу та підвищення соціальної безпеки в Україні.

5. Погіршення якості життя та житлових умов: руйнування житлового фонду; дефіцит доступного житла для ВПО; зростання частки витрат домогосподарств на базові потреби.

У період 2022–2024 років одним із найважливіших дестабілізуючих факторів соціальної безпеки стало погіршення якості життя та умов проживання населення. Цей фактор включає кілька взаємопов'язаних проблем, які суттєво вплинули на добробут населення та доступ до базових соціальних благ.

З початком повномасштабної агресії російської федерації Україна зазнала масових руйнувань житлових будинків та інфраструктури. За оцінками урядових та міжнародних організацій, станом на 2023 рік було повністю або частково зруйновано: понад 150 тисяч житлових будівель;

мільйони українців втратили свої домівки; частина регіонів (Харківська, Донецька, Луганська, Херсонська області) залишилася без можливості відновлення житла у короткостроковій перспективі.

Це спричинило масове внутрішнє переміщення населення (ВПО), що, своєю чергою, призвело до перенасичення ринку житла в безпечніших регіонах, збільшення вартості оренди та дефіциту доступного житла.

Станом на 2024 рік, за офіційними даними, в Україні зареєстровано близько 4,9 млн внутрішньо переміщених осіб. Значна частина з них: проживає в тимчасових умовах (гуртожитки, модульні містечка, родичі); не має можливості придбати чи орендувати житло через зниження доходів або відсутність соціальної підтримки; зіштовхується з перешкодами при реєстрації місця проживання, що ускладнює доступ до послуг.

Попри урядові програми (наприклад, компенсація оренди або пільгове кредитування), системної житлової політики для ВПО наразі не сформовано, що знижує рівень їхньої соціальної безпеки.

Зниження реальних доходів, висока інфляція та нестабільність економіки спричинили: збільшення частки витрат на продукти харчування, яка в середньому становила 41,6% у 2021 р., 39–38% у 2022–2023 рр., 34% у 2024р. (табл. 2.1); зростання витрат на комунальні послуги та медикаменти; обмеження витрат на освіту, культуру, відпочинок, що негативно впливає на загальну якість життя.

Попри те, що відносний показник витрат на харчування у 2024 р. знизився, він все одно майже вдвічі перевищує оптимальний рівень (20%), а отже — свідчить про низький рівень матеріального добробуту більшості українських родин.

Фактор погіршення житлових умов та якості життя є критично важливим у контексті соціальної безпеки України у 2022–2024 роках. Втрата житла, дефіцит доступних помешкань для ВПО та збільшення витрат на базові потреби знижують здатність населення самостійно забезпечувати гідні умови життя та посилюють залежність від державної підтримки.

У післявоєнний період держава повинна зосередити зусилля на: відновленні житлової інфраструктури; формуванні житлової політики для ВПО та малозабезпечених груп; стимулюванні реального зростання доходів населення.

2.3 Проблеми соціального захисту населення в умовах воєнного стану

Воєнний стан, масштабні внутрішні переміщення та економічна нестабільність призвели до різкого зростання потреби в соціальній допомозі. Станом на 2025 рік значна частина видатків державного бюджету спрямована саме на соціальні виплати:

- 241,8 млрд грн — фінансування пенсій та надбавок;
- 83,8 млрд грн — соціальний захист громадян у складних життєвих обставинах (у тому числі підтримка ВПО та «Зимова підтримка»);
- 35,9 млрд грн — пільги і житлові субсидії 2,8 млн домогосподарств;
- 22,6 млрд грн — допомога сім'ям та дітям;
- 14,9 млрд грн — допомога малозабезпеченим сім'ям;
- 7,4 млрд грн — соціальний захист осіб з інвалідністю.

Це свідчить про величезну кількість людей, які потребують підтримки, включно із ВПО, пенсіонерами, людьми з інвалідністю, багатодітними сім'ями та малозабезпеченими домогосподарствами.

Прискорене розширення кола отримувачів навантажує соціальні служби, що часто працюють у умовах кадрового дефіциту й обмежених ресурсів. Наприклад, органи соцзахисту стикаються з великими чергами звернень, затримками у верифікації даних та логістичними труднощами доставки виплат, особливо у прифронтових або тимчасово звільнених регіонах.

Хоча сума соціальних виплат суттєво зросла, її частка у загальних

бюджетних видатках все ще є обмеженою. Держава мусить балансувати між фінансуванням соцзахисту та іншими критичними напрямками — обороною, відновленням інфраструктури, охороною здоров'я тощо.

За даними проєкту бюджету на 2025 рік, соціальна підтримка планувалася на рівні майже 420,9 млрд грн, з яких значну частину займають пенсії, соціальні допомоги та субсидії, але загальна сума становила лише частину потреб всіх категорій громадян.

Також доходи солідарної системи соцстрахування (наприклад, Єдиний соціальний внесок) в 2025 р. зросли понад 20 %, що позитивно вплинуло на фінансову стабільність соціальних фондів.

Проте за даними експертів, сукупні видатки на соціальне забезпечення, як частка ВВП, залишаються нижчими за довоєнні показники, що обмежує можливості системи надавати повноцінну підтримку всім, хто її потребує.

Склад видатків за типами соціальної допомоги за 2021-2025 роки зображений на рис. 2.1.

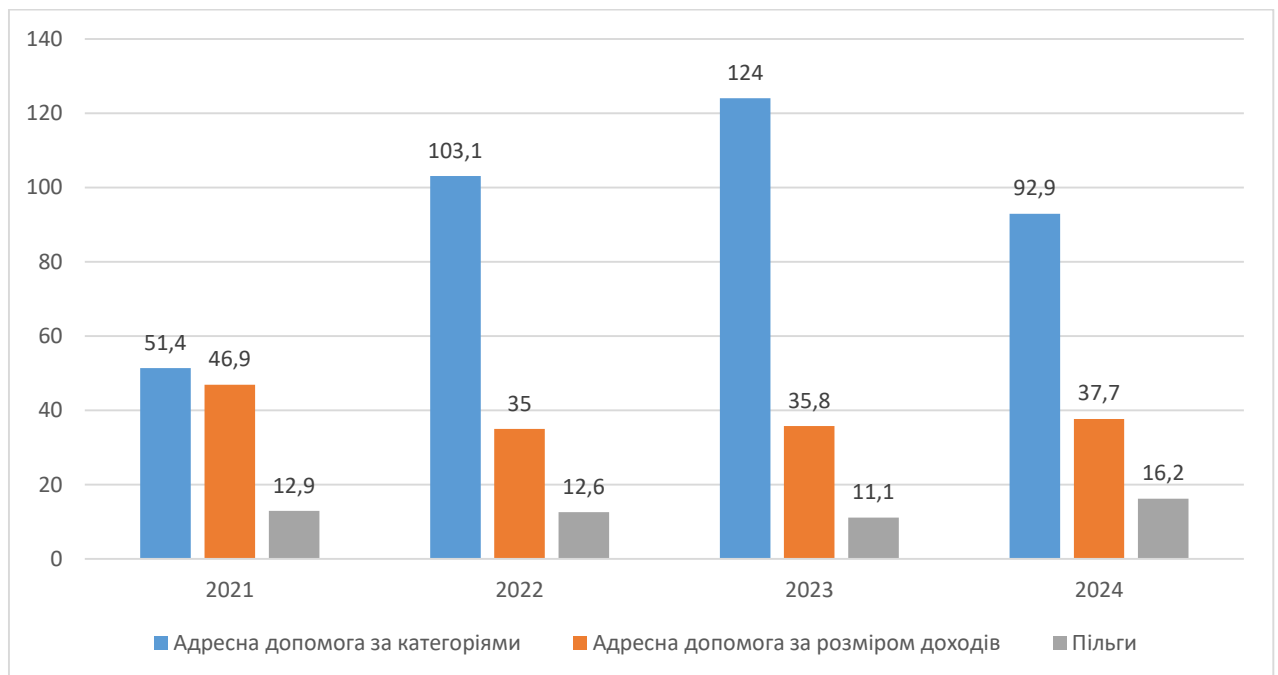


Рис. 2.1 Склад видатків за типами соціальної допомоги за 2021-2025 роки, млрд.грн. [37]

В табл. 2.8 наведена динаміка виплат на окремі види соціальних допомог

за 2022-2025 роки.

Таблиця 2.8

Динаміка виплат на окремі види соціальних допомог з державного бюджету
за 2022-2025 рр., млн.грн.

Вид допомоги	2022	2023	2024	2025
Всього, в т.ч.	150669,7	170780,5	146864,9	170939,5
Допомога на проживання ВПО	53488,6	73240,8	38380,1	39621,0
Субсидія на оплату ЖКП	20169,78	18223,2	17781,5	21327,6
Допомога малозабезпеченим	13879,4	11420,7	14589,7	19690,0
Допомога особам з інвалідністю	14823,4	16460,6	19297,0	19461,8
Пільги на ЖКП	12328,3	10625,9	15603,5	19098,3

Джерело: складено автором [37]

Табл. 2.8 демонструє динаміку змін у фінансуванні основних видів соціальних допомог із державного бюджету України у період 2022–2025 рр. Аналіз дозволяє оцінити структуру державної підтримки різних категорій населення, її адаптацію до умов воєнного часу та соціально-економічної нестабільності.

У 2022 році загальна сума соціальних виплат становила 150,7 млрд грн., у 2023 р. — зросла до 170,8 млрд грн, що відображає реакцію уряду на масове зростання кількості ВПО та підвищення потреб у підтримці; у 2024 р. — відбулося зменшення до 146,9 млрд грн, що може бути пов'язано з частковою стабілізацією та завершенням короткострокових програм допомоги; у 2025 р. — знову фіксується зростання до 170,9 млрд грн, що свідчить про відновлення обсягів фінансування та посилення адресної підтримки.

Допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам (ВПО) свідчить, що у 2022 р. ця стаття видатків була найбільшою — 53,5 млрд грн.; у 2023 р. допомога зросла до 73,2 млрд грн, що відповідає піковому періоду внутрішнього переміщення; у 2024 р. відбулося різке скорочення до 38,4 млрд грн, і в 2025 р. — лише 39,6 млрд грн, тобто майже вдвічі менше, ніж у 2023 р. Така динаміка може свідчити про перехід від прямої фінансової допомоги до

інтеграційних програм ВПО у громадах або про вичерпання короткострокових фінансових ресурсів.

Що стосується субсидії на оплату житлово-комунальних послуг (ЖКП), то даний показник демонструє у 2022 р. було виділено 20,2 млрд грн, але у 2023–2024 рр. спостерігалось поступове скорочення до 17,8 млрд грн.; у 2025р. — збільшення до 21,3 млрд грн, що, ймовірно, пов'язане з: зростанням тарифного навантаження; поверненням до ринкових цін після періоду стримування тарифів; підвищенням кількості домогосподарств, що потребують підтримки. Це свідчить про відновлення уваги держави до забезпечення енергетичної безпеки та доступності базових послуг для населення.

Допомога малозабезпеченим сім'ям: у 2022 р. — 13,9 млрд грн, у 2023р. — зниження до 11,4 млрд грн, що може пояснюватися перерозподілом ресурсів на ВПО. Проте вже у 2024–2025 рр. відбулося поступове зростання до 19,7 млрд грн, що демонструє повернення фокусу на вразливі категорії населення, не пов'язані безпосередньо зі статусом переміщених осіб.

Допомога особам з інвалідністю демонструє послідовне зростання: 2022 — 14,8 млрд грн, 2023 — 16,5 млрд грн, 2024 — 19,3 млрд грн, 2025 — 19,5 млрд грн. Зростання обумовлене збільшенням кількості людей з інвалідністю внаслідок війни (військовослужбовці, цивільні постраждалі), а також підвищенням рівня мінімальних виплат та програм реабілітації.

Пільги на оплату ЖКП мають нестабільну тенденцію: у 2022 р. — 12,3 млрд грн, у 2023 — 10,6 млрд грн. Проте вже у 2024 р. — 15,6 млрд грн, а у 2025 р. — 19,1 млрд грн. Така динаміка свідчить про розширення кола осіб, які мають право на пільги (учасники бойових дій, родини загиблих, інваліди війни), а також про підвищення розміру компенсацій у зв'язку з інфляційним навантаженням.

Дані табл. 2.8 демонструють динамічну та адаптивну політику держави у сфері соціального захисту. На тлі війни та гуманітарної кризи:

Пікове фінансування допомоги ВПО у 2023 р. поступово зменшується у 2024–2025 рр., що свідчить про перехід до інтеграції переміщених осіб у місцеві громади.

Поступове зростання допомоги малозабезпеченим, особам з інвалідністю та розширення субсидій/пільг у 2025 р. вказує на повернення фокусу соціальної політики до базових груп вразливого населення.

Загальний обсяг виплат у 2025 р. повернувся на рівень 2023 року, що свідчить про стабілізацію системи соціального захисту в умовах тривалої кризи.

В табл. 2.9 наведена динаміка кількості отримувачів окремих видів соціальних допомог за 2022-2025 роки.

Таблиця 2.9

Динаміка кількості отримувачів окремих видів соціальних допомог з державного бюджету за 2022-2025 рр., тис.осіб.

Вид допомоги	2022	2023	2024	2025
Допомога на проживання ВПО	1537,1	2602,5	1081,5	1393,2
Субсидія на оплату ЖКП	1639,6	1134,4	1297,1	1315,4
Допомога малозабезпеченим	216,2	172,8	194,3	226,4
Допомога особам з інвалідністю	409,6	454,7	474,2	470,9
Пільги на ЖКП	1473,7	988,9	1389,5	1399,4

Джерело: складено автором [37]

Табл. 2.9 ілюструє динаміку змін у кількості отримувачів ключових видів соціальної допомоги з державного бюджету України у період 2022–2025 рр. Аналіз чисельності бенефіціарів дозволяє оцінити актуальні соціальні потреби населення, а також ефективність і напрям змін державної політики у сфері соціального захисту.

Допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам (ВПО) свідчить, що її отримували у 2022 р. — 1,54 млн осіб, у 2023 р. — різке зростання до 2,6 млн осіб, у 2024 р. — значне скорочення до 1,08 млн осіб, у

2025 р. — зростання до 1,39 млн осіб. Динаміка вказує на реакцію системи соцзахисту на пікову хвилю внутрішнього переміщення у 2023 році, що зумовлено ескалацією бойових дій. У 2024–2025 рр. частина ВПО або інтегрувалась у громади, або втратила право на грошову допомогу через зміну критеріїв, однак у 2025 році зберігається високий рівень потреби у підтримці майже 1,4 млн осіб.

Субсидії на оплату житлово-комунальних послуг (ЖКП) отримували у 2022 р. — 1,64 млн отримувачів, у 2023 р. — скорочення до 1,13 млн, у 2024–2025 рр. — поступове відновлення до 1,31 млн осіб. Зменшення у 2023 р. може бути пов'язане з замороженням тарифів на комунальні послуги у період війни, а також спрощенням критеріїв для тимчасових компенсацій. Проте у 2024–2025 рр. з відновленням тарифної політики та зростанням вартості енергоносіїв зростає кількість осіб, які потребують субсидій.

Допомогу малозабезпеченим сім'ям отримали у 2022 р. — 216,2 тис. сімей, у 2023 р. — 172,8 тис., у 2024 р. — 194,3 тис., у 2025 р. — 226,4 тис. Ця позитивна динаміка свідчить про зростання бідності серед певних верств населення, а також про розширення доступу до допомоги внаслідок коригування порогів малозабезпеченості. Держава реагує на ці зміни поступовим збільшенням обсягів фінансування відповідної допомоги.

На допомогу особам з інвалідністю претендували і отримали у 2022 р. — 409,6 тис. осіб, у 2023 — 454,7 тис., у 2024 — 474,2 тис., у 2025 — 470,9 тис. Незначне, але стабільне зростання кількості отримувачів пов'язане з: зростанням загальної кількості осіб з інвалідністю (зокрема, внаслідок війни), активнішим виявленням та реєстрацією людей, які раніше не отримували допомогу, кращим доступом до програм через цифровізацію (платформи Дія, ПФУ).

Пільги на оплату ЖКП оформили і отримали у 2022 р. — 1,47 млн осіб, у 2023 р. — скорочення до 988,9 тис., у 2024 р. — різке зростання до 1,39 млн, у 2025 р. — 1,4 млн осіб. Після тимчасового зниження у 2023 р. (вірогідно, через перехід пільговиків на субсидії або технічні затримки), у 2024–2025 рр.

кількість отримувачів знову досягає довоєнного рівня. Це свідчить про стабілізацію механізмів призначення пільг та збільшення кількості ветеранів, родин загиблих, учасників бойових дій, які мають на них право.

Таким чином, динаміка кількості отримувачів окремих видів соціальної допомоги у 2022–2025 роках демонструє: високу адаптивність системи соціального захисту до воєнних умов; зміну соціальної структури населення — зростання кількості ВПО, людей з інвалідністю, малозабезпечених родин; залежність соціальної підтримки від політичних і економічних рішень (зміна тарифної політики, доступ до субсидій тощо).

У 2025 році держава продовжує активно підтримувати вразливі верстви населення, але актуальним залишається питання: ефективності механізмів верифікації; адресності надання допомоги; ресурсної спроможності бюджету підтримувати такі обсяги виплат у довгостроковій перспективі.

У воєнний час ефективність доступу до соціального захисту значною мірою залежить від географічного розташування людини. У прифронтових, частково окупованих та деокупованих регіонах:

- люди часто не можуть подати документи для призначення соцвиплат через обмежений доступ до інтернету та відсутність працюючих установ соцзахисту;
- місцеві органи влади та соцслужби мають обмежені ресурси, що посилює регіональну нерівність;
- деякі категорії, наприклад люди похилого віку, з інвалідністю чи безоперний доступу до цифрових сервісів, відчують особливо сильні перешкоди.

З 1 липня 2025 р. Пенсійний фонд України отримав повноваження щодо виплати частини соціальних допомог, що має спростити доступ і пришвидшити виплати, але процес адаптації ще триває.

Запровадження онлайн-сервісів, зокрема «єДопомога» та «Дія.Соцпослуги», значно спростило подачу заяв на соціальні виплати для багатьох громадян. Однак:

- частина населення не має доступу до інтернету або цифрових навичок;
- літні люди, особи з інвалідністю та мешканці сіл стикаються з технічними складнощами;
- верифікація документів та даних часто затримується через велику кількість звернень.

Ці причини стимулюють черги в установах соціального захисту та затримки виплат, що знижує ефективність системи й підриває довіру до неї.

Зміна адміністрування частини допомог на Пенсійний фонд може знизити навантаження на соціальні служби, але це потребує часу та додаткових ресурсів.

Соціальний захист — це не тільки грошові виплати; він має включати також психологічну підтримку та соціальну реінтеграцію осіб, які пережили травматичний досвід. У 2025 р. проблема психологічної підтримки лишається серйозною через:

- тривалість воєнного конфлікту;
- масштабні втрати та руйнування;
- значну кількість ВПО, які пережили насильство, втрачене житло і роботу.

Державні програми реабілітації та психологічної підтримки недостатньо розвинені, що створює ризики хронічних психологічних проблем, особливо серед дітей, ветеранів та людей з втраченими домівками. Міжнародні гуманітарні організації допомагають заповнити ці прогалини, але їхні ресурси обмежені й часом зменшуються.

У 2025 році система соціального захисту України продовжує виконувати ключову функцію підтримки громадян у надзвичайних умовах, забезпечуючи:

- своєчасні і повні соціальні виплати та пенсії;
- розширення спектра послуг (передача частини допомог Пенсійному фонду);
- стабільне фінансування зарплат, допомог і субсидій;
- зростання надходжень Єдиного соціального внеску, що зміцнює

фонди соцстраху.

Однак система все ще має суттєві проблеми, пов'язані з перевантаженням, нерівним доступом до послуг, адміністративними бар'єрами, недостатнім фінансуванням відносно потреб та обмеженою психологічною підтримкою. Ці виклики потребують не лише оперативних рішень, а й довгострокової стратегії модернізації соціального захисту, орієнтованої на стійкість, доступність і комплексну підтримку громадян.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Проведений аналіз стану соціальної безпеки України в умовах воєнного стану за 2022–2025 роки дозволив виявити основні тенденції, проблеми та ризики, що впливають на добробут населення та ефективність державної соціальної політики.

1. Соціальна безпека перебуває під безпрецедентним тиском через зовнішню агресію, що супроводжується масовими руйнуваннями житла, інфраструктури, переміщенням мільйонів громадян та зростанням потреб у державній підтримці.

2. Усі ключові напрями соціальної політики (доходи населення, соціальний захист, охорона здоров'я, освіта, демографічні чинники) демонструють нестабільну динаміку з ознаками як тимчасового покращення, так і поглиблення структурних проблем:

- Рівень доходів населення частково зростає номінально, однак залишається вразливим до інфляції та втрати роботи.
- Частка витрат на базові потреби все ще перевищує оптимальні значення, що вказує на низьку якість життя значної частини домогосподарств.
- Погіршення демографічної ситуації (зменшення чисельності населення, зростання частки пенсіонерів) створює додаткове навантаження на соціальну систему.

3. У період 2023–2024 рр. спостерігається різке зростання кількості отримувачів соціальної допомоги (особливо серед ВПО, малозабезпечених, осіб з інвалідністю), що стало відповіддю держави на кризу. Проте у 2025 р. можна відзначити певну стабілізацію обсягів підтримки, з поступовим розширенням адресних програм.

4. Сфера соціального захисту в умовах війни зазнала серйозного перевантаження. Основними проблемами залишаються:

- нестача ресурсів та затримки у виплатах;
- нерівний доступ до допомоги залежно від регіону проживання;
- складність цифрових процедур для окремих категорій громадян;
- обмежений обсяг психологічної та соціальної підтримки для постраждалих.

5. Обсяг видатків на соціальну сферу з державного бюджету хоч і зростає, проте його частка у структурі загальних видатків часто скорочується на користь сектору оборони. Це вимагає пошуку балансу між національною безпекою та потребами цивільного населення.

6. У 2025 році держава демонструє прагнення до інституційної адаптації: спрощення процедур, цифровізація, залучення Пенсійного фонду до адміністрування допомог. Однак ці зміни потребують системного підходу та інвестицій у людський капітал.

Узагальнюючи, можна зробити такі висновки:

- Стан соціальної безпеки України в період війни є напруженим, але контрольованим, завдяки масштабній роботі державних інституцій і підтримці міжнародних партнерів.

- Найбільш уразливими залишаються ВПО, малозабезпечені сім'ї, люди з інвалідністю, пенсіонери та мешканці прифронтових регіонів.

- У післявоєнний період критично важливо забезпечити модернізацію системи соціального захисту, посилити інклюзивність, розвивати інфраструктуру соціальних послуг на рівні громад та забезпечити фінансову стійкість програм допомоги.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

3.1 Соціальна політика та стратегічні пріоритети у сфері соціальної безпеки

Соціальна політика — це сукупність заходів, які реалізує держава з метою забезпечення добробуту населення, підтримки вразливих груп, збереження соціальної стабільності та утвердження соціальної справедливості. У контексті соціальних змін, спричинених війною, зростає потреба у більш гнучких та адаптивних підходах до соціальної політики, орієнтованих на довготривалий розвиток. Вона виступає одним із головних інструментів забезпечення життєздатності держави та добробуту її громадян, відіграючи ключову роль у зміцненні соціальної безпеки, згуртованості суспільства та підтримці найвразливіших категорій населення.

Аналіз функцій соціальної політики в умовах трансформацій дає змогу глибше усвідомити її потенціал як стабілізаційного, захисного та відновлювального механізму. Такий підхід є важливим для вдосконалення системи соціального управління та підвищення ефективності державної політики у сфері соціального захисту (табл. 3.1).

Сталий розвиток — це концепція суспільного прогресу, яка передбачає задоволення потреб сучасного покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Цей підхід було вперше систематизовано у звіті «Наше спільне майбутнє» (1987 рік), підготовленому Комісією ООН з питань довкілля і розвитку. Основні принципи сталого розвитку зображені на рис. 3.1.

У структурі сталого розвитку важливу роль відіграє соціальний вимір, адже саме він забезпечує суспільну стабільність, знижує рівень соціальної напруги та сприяє збереженню й розвитку людського капіталу.

Таблиця 3.1

Основні функції соціальної політики в умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій

Функції	Зміст
Захисна функція	Головне завдання цієї функції – забезпечити соціальний захист найбільш вразливих верств населення. У період війни та кризи ця функція стає першочерговою, адже від неї залежить виживання мільйонів громадян
Компенсаторна функція	Скерована на відновлення порушеної соціальної рівноваги шляхом перерозподілу прибутків через податки, соціальні виплати, субсидії. В умовах війни це дає можливість частково компенсувати втрати доходів, майна, роботи та умов існування
Регуляторна функція	Передбачає державне втручання у сферу трудових взаємин, ринку праці, освіти, охорони здоров'я для стабілізації соціального докiлля. Це важливо у період турбулентності, коли ринкові механізми неспроможні самостійно гарантувати справедливість та ефективність
Інтеграційна функція	Спрямована на зміцнення суспільної єдності, підтримку солідарності та послаблення соціальної напруги
Відновлювальна (реабілітаційна) функція	Пов'язана з відбудовою життєздатності постраждалого населення, соціальної інфраструктури, сервісів і умов життя після кризових подій. У повоєнний період ця функція набуває стратегічного значення
Превентивна функція	Передбачає запобігання соціальним ризикам та загрозам, як-от масове безробіття, злочинність, убогість. Ефективна соціальна політика має діяти не тільки реактивно, але й на випередження.
Стимулювальна функція	Скерована на заохочення економічної діяльності, самозайнятості, професійного зростання, зокрема через програми перекваліфікації, працевлаштування ветеранів, підтримки малого підприємництва

Джерело: сформовано автором на основі

Включення соціальної політики до стратегій сталого розвитку дозволяє державі не лише оперативнo реагувати на актуальні виклики, але й будувати довгострокову політику, орієнтовану на зміцнення людського потенціалу, соціальної єдності та підвищення якості життя.

В умовах глобальних викликів — таких як економічна нерівність, соціальна вразливість та екологічні проблеми — соціальна політика виконує не лише захисну функцію щодо громадян, а й слугує важливим інструментом сприяння довгостроковому й збалансованому розвитку (табл. 3.2).

Таким чином, у межах концепції сталого розвитку соціальна політика

набуває нового змісту — вона стає не лише інструментом реагування на суспільні виклики, а й стратегічним засобом створення умов для збалансованого економічного, соціального та екологічного поступу.



Рис. 3.1 Основні принципи сталого розвитку

Джерело:

Після початку повномасштабної агресії проти України система соціального захисту зазнала надзвичайного навантаження. Мільйони громадян втратили житло, роботу, доступ до медичних та освітніх послуг. Найбільше постраждали вразливі групи населення: внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, діти, особи похилого віку та родини загиблих військовослужбовців. Це суттєво ускладнило реалізацію державної соціальної політики, поставивши перед нею нові, безпрецедентні завдання.

Основні аспекти взаємодії соціальної політики та сталого розвитку

Аспекти соціальної політики	Зміст
Подолання бідності та соціальної нерівності	Забезпечення гідного життя через соціальні виплати, пенсії, субсидії, програми працевлаштування
Підтримка вразливих груп населення	Захист та соціальна адаптація осіб з інвалідністю, пенсіонерів, дітей, ВПО, ветеранів війни
Стимулювання економічної активності та зайнятості	Програми перепідготовки, підтримка малого підприємництва, створення робочих місць
Інвестиції в людський капітал	Забезпечення доступу до доброї освіти, охорони здоров'я, суспільних послуг
Соціальна інклюзія та рівність	Подолання дискримінації, забезпечення рівних шансів незалежно від статі, віку, етнічного походження
Врахування екологічних аспектів	Підтримка «зелених» робіт, заохочення екологічно безпечних технологій, раціональне споживання

Джерело: сформовано автором на основі (Патицька, 2022, с. 10; Цілі Сталого Розвитку; Стащук, Гергола, Комар-Стаховська, 2022, с.6

У такій ситуації постала нагальна потреба у переосмисленні підходів до соціального забезпечення, удосконаленні систем допомоги та зміцненні співпраці між державними структурами, місцевими громадами, громадськими організаціями й міжнародними партнерами. Аналіз впливу війни на соціальну політику дає змогу краще усвідомити як масштаб проблем, так і можливі шляхи їх подолання в умовах післявоєнного відновлення та сталого розвитку (табл. 3.3).

Війна кардинально змінила підходи до реалізації соціальної політики в Україні. Забезпечення захисту вразливих категорій населення сьогодні потребує не лише оперативного реагування, а й стратегічного планування, впровадження нових моделей управління та тісної співпраці з громадянським суспільством і міжнародними партнерами.

З початком повномасштабного вторгнення система соціального захисту продемонструвала здатність до оперативної мобілізації для реагування на кризу. Активне використання цифрових інструментів — зокрема застосування «Дія» та Єдиної інформаційної бази даних — дало змогу перевести низку

послуг в онлайн-режим і забезпечити виплату основної соціальної допомоги для внутрішньо переміщених осіб. Проте, попри ці досягнення, система залишається ресурсно обмеженою, а її організаційні можливості — недостатніми для повного покриття потреб усіх постраждалих.

Таблиця 3.3

Вплив воєнних дій на реалізацію соціальної політики

Напрямок впливу	Суть проблем	Наслідки для вразливих груп
Зростання соціальних потреб	Масове переміщення, втрата доходів, житла, роботи	Збільшення кількості ВПО, осіб з інвалідністю, сиріт, ветеранів
Руйнування соціальної інфраструктури	Знищення або пошкодження закладів охорони здоров'я, освіти, соцзахисту	Ускладнений чи втрачений доступ до сервісів
Перенавантаження системи соціального захисту	Різка збільшення кількості отримувачів допомоги, брак персоналу	Затримки з виплатами, неефективне обслуговування
Проблеми з адресністю та координацією допомоги	Складність визначення потреб, часті зміни місця помешкання, брак єдиних реєстрів	Недоотримання або дублювання допомоги
Залежність від міжнародної гуманітарної підтримки	Нестача внутрішніх ресурсів змушує залучати зарубіжні організації	Часткове відшкодування потреб, проте без певних гарантій сталості
Потреба у зміні моделі соціального захисту	Виникнення нових верств населення, потреба у гнучких та цифрових рішеннях	Утворення нових інструментів підтримки на базі потреб

Джерело: сформовано автором на основі

Незважаючи на виклики, соціальний захист продовжує відігравати ключову роль у підтримці найбільш уразливих груп. Разом з тим війна оголила низку системних проблем, які вимагають глибоких змін — зокрема діджиталізації, децентралізації, підвищення адресності допомоги та ширшого залучення партнерів. Без посилення системи соціального захисту неможливо забезпечити ані ефективне відновлення держави, ані її сталий розвиток у майбутньому.

У відповідь на ці надзвичайні виклики держава запровадила низку термінових і стратегічних заходів на підтримку населення та стабілізацію

соціальної системи. Ці зусилля охоплюють як короткострокову допомогу, так і довгострокові ініціативи, спрямовані на створення гнучкої, цифрової та інклюзивної моделі соціального захисту, здатної ефективно функціонувати навіть в умовах кризи (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Ключові заходи держави на стабілізацію функціонування системи
соціального захисту

Напрямок дії	Конкретні заходи
Оцифрування соціальних послуг	Запуск реєстрації ВПО через додаток «Дія», переведення деяких виплат в онлайн-формат
Спрощення доступу до допомоги	Зменшення бюрократичних формальностей, автоматизація обчислення та нарахування допомог
Розширення категорій отримувачів	Вступ спеціальних виплат для ВПО, що постраждали від бойових дій, осіб з інвалідністю, родин загиблих
Підтримка громад на місцях	Передача частини повноважень органам місцевого самоврядування, субвенції на соціальні послуги
Співпраця з міжнародними організаціями	Координація зі структурами ООН, Міжнародним комітетом Червоного Хреста, гуманітарними фондами
Захист працівників соціальної сфери	Підвищення платні, гарантування безпеки, вивчення кризовому реагуванню
Створення нових програм	Програми реінтеграції ветеранів, сприяння у працевлаштуванні, психологічна підтримка
Формування резервів соціального захисту	Закладання коштів у стабілізаційні фонди, створення «подушок безпеки» для критичних випадків

Джерело: складено автором

Попри обмежені ресурси та тривалі бойові дії, Україна активно трансформує соціальну політику відповідно до викликів воєнного часу. Основні напрями змін охоплюють цифровізацію, підвищення гнучкості, зміцнення партнерських зв'язків і зосередженість на підтримці найвразливіших верств населення. Ці зусилля закладають підґрунтя для створення сучасної, стійкої та орієнтованої на людину соціальної системи в умовах післявоєнного відновлення.

Після завершення активної фази бойових дій Україна зіштовхнеться не лише з потребою у фізичному відновленні інфраструктури, але й із завданням комплексної перебудови соціальної політики, адаптованої до нових реалій. Соціальна сфера зазнала глибоких потрясінь: мільйони громадян були змушені залишити свої домівки, втратили роботу, здоров'я, житло чи

близьких. У таких умовах повернення до довоєнного стану є недостатнім — необхідно формувати нову модель соціальної підтримки, яка буде більш гнучкою, ефективною та відповідатиме завданням сталого розвитку і зміцнення національної безпеки. Основні риси цієї політики наведені в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Ключові особливості соціальної політики післявоєнного періоду

Особливості	Зміст
Масовість соціальних потреб	Значна кількість громадян потребуватиме тривалої підтримки: ветерани, ВПО, постраждали від війни.
Нерівномірність регіонального розвитку	Відбудова соціальної інфраструктури потребуватиме більше старань у регіонах, що зазнали найбільших знищень.
Трансформація категорій вразливості	З'являться нові громади: демобілізовані військові, реабілітанти, діти війни, жінки, що втратили членів родини.
Зростання ролі місцевого самоврядування	Громади стануть головними виконавцями програм підтримки на місцях
Психосоціальні наслідки війни	Масова потреба у психологічній підтримці, соціальній адаптації, інтегруванні в соціум.
Вимога прозорості та ефективності	Соціальна політика має стати максимально адресною, підзвітною та цифровізованою

Джерело: складено автором

Післявоєнне відновлення України вимагає не лише економічної та інфраструктурної реконструкції, але й глибокого переосмислення ролі соціальної політики. Вона має стати важливим інструментом забезпечення добробуту громадян, відновлення соціальної справедливості та сприяння сталому розвитку.

У контексті зростання рівня бідності, психологічних травм, безробіття та значних демографічних втрат, соціальна політика повинна орієнтуватися на чітко визначені пріоритети, від яких залежатиме її ефективність і здатність забезпечувати довготривалу стійкість.

Основні пріоритети соціальної політики в післявоєнний період зображені на рис. 1.2.

Післявоєнний період відкриває можливості для глибокої модернізації

соціальної політики України. Її основні орієнтири мають виходити за межі реагування на наслідки війни й бути спрямованими на формування сучасної, людиноцентричної та соціально відповідальної держави, здатної гарантувати гідні умови життя всім громадянам.

Пріоритети соціальної політики після війни	
Захист найуразливіших верств населення	Підтримка ВПО, ветеранів, осіб з інвалідністю, дітей-сиріт, родин полеглих, літніх людей
Реабілітація та інтеграція ветеранів війни	Медична, психологічна, соціальна реабілітація, працевлаштування, пристосування до мирного життя
Відновлення і модернізація соціальної інфраструктури	Відновлення дитячих притулків, інтернатів, центрів соцзахисту, будинків для літніх людей
Цифровізація соціальних послуг	Вдосконалення ЄБД, автоматизація виплат, цілісні платформи доступу до послуг
Підвищення адресності соціальної допомоги	Надання підтримки саме тим, хто її дійсно потребує, на основі оновлених реєстрів та моніторингу
Психосоціальна підтримка населення	Розгортання програм психологічної підтримки, сприяння посттравматичним станам
Підтримка зайнятості та соціального підприємництва	Програми перекваліфікації, мікрокредитування, гранти для малого підприємництва
Децентралізація і підтримка громад	Передача ресурсів і компетенцій ОМС, розвиток місцевих центрів підтримки
Співпраця з міжнародними партнерами	Передача ресурсів і компетенцій ОМС, розвиток місцевих центрів підтримки
Децентралізація і підтримка громад	Інтеграція допомоги від ООН, Євросоюзу, Червоного Хреста, ЮНІСЕФ тощо
Формування соціальної єдності та згуртованості	Створення спільних платформ взаємодії, ініціативи єдності та підтримки між спільнотами

Рис. 3.2. Ключові пріоритети соціальної політики після війни

Джерело: сформовано автором на основі [24]

Інтеграція Цілей сталого розвитку (ЦСР) у систему державної соціальної політики є важливим кроком до побудови справедливого, стійкого та інклюзивного суспільства — особливо в контексті післявоєнної відбудови. У цих умовах соціальна політика повинна виконувати не лише компенсаторну функцію, а й стати основою для довготривалого розвитку людського капіталу та підвищення рівня суспільного добробуту (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Основні напрями інтеграції ЦСР у соціальну політику

Напрямок інтеграції	Зміст	Зв'язок із ЦСР
Подолання бідності та соціальної нерівності	Підвищення мінімальних суспільних стандартів. Розширення доступу до соцпослуг. Адресна підтримка незахищеним.	ЦСР 1 – Подолання бідності. ЦСР 10 – Зменшення нерівності
Інклюзія та рівність можливостей	Послуги для осіб з інвалідністю. Протидія дискримінації у галузі соцзахисту. Гендерно чутливе фінансування.	ЦСР 5 – Гендерна рівність. ЦСР 16 – Мир, справедливість і сильні інститути
Доступ до якісної освіти та профпідготовки	Програми перепідготовки для переселенців та ветеранів. Соціальні угоди на освіту	ЦСР 4 – Якісна освіта
Підвищення якості охорони здоров'я	Психосоціальна допомога. Послуги для дітей та ветеранів війни	ЦСР 3 – Здоров'я і благополуччя
Забезпечення гідної праці	Соціальне підприємництво. Заохочення для роботодавців, що беруть ветеранів та ВПО	ЦСР 8 – Гідна праця та економічне зростання
Цифровізація соціальної сфери	Автоматизоване надання виплат. «Єдине вікно» для соцпослуг через ЦНАПи	ЦСР 9 – Інфраструктура та інновації
Зміцнення інституцій та підзвітність	Моніторинг результативності програм. Громадський нагляд за виконанням соцполітик	ЦСР 16 – Інституційна спроможність
Екологізація соцінфраструктури	Енергоефективні соціальні заклади	ЦСР 11 – Стійкі міста та громади. ЦСР 13 – Боротьба зі зміною клімату

Джерело: складено автором

У цьому контексті Цілі сталого розвитку (ЦСР), затверджені ООН, слугують важливою основою для поєднання соціальних, економічних та екологічних аспектів у процесі формування оновленої соціальної політики. Спрямованість на досягнення цих цілей дозволяє забезпечити баланс між нагальними гуманітарними потребами та довгостроковими цілями розвитку,

сприяючи соціальній єдності, економічній стабільності та екологічній відповідальності.

Отже, розроблення та реалізація ефективної стратегії, що враховує пріоритети соціальної політики в умовах воєнного та післявоєнного періодів, є не лише викликом, а й необхідною умовою відновлення суспільної довіри до держави. Це важливий крок до забезпечення гідного рівня життя для кожного громадянина та побудови сучасної, стійкої та справедливої соціальної системи (рис. 3.3).

	Цілі етапу	Основні заходи
I. Аналіз і стабілізація	Визначити масштаби потреб. Відновити базові функції соцзахисту. Забезпечити екстрену допомогу	Створення кризових центрів допомоги. Оновлення ресурсів населення. Оновлення реєстрів населення. Мобілізація внутрішніх і міжнародних ресурсів
II. Відбудова та реорганізація	Відновити інфраструктуру. Модернізувати державні інституції. Змінити механізми соцполітики	Реконструкція соцзкладів. Децентралізація системи управління. Розширення цифрових сервісів
III. Інтеграція та розвиток	Побудова сталої, адаптивної системи. Забезпечення рівного доступу. Інтеграція вразливих категорій у суспільство	Запуск програм працевлаштування ветеранів, ВПО. Інтеграція послуг «під одним дахом». Психосоціальна допомога. Соціальні інновації
IV. Закріплення змін та моніторинг	Підвищення ефективності. Постійне вдосконалення політики. Звітність та прозорість	Створення системи оцінки впливу політик. Регулярний громадський моніторинг. Навчання кадрів соціальної сфери. Гарантії стабільного фінансування

Рис. 3.3. Стратегія впровадження пріоритетів соціальної політики в післявоєнний період в контексті сталого розвитку

Джерело: авторська розробка

У післявоєнний період соціальна політика має перетворитися не лише на засіб подолання наслідків кризи, але й на ключовий інструмент довготривалого сталого розвитку. Її стратегічна модернізація повинна поєднувати адресну підтримку із заходами щодо стимулювання зайнятості,

забезпечення інклюзивності, впровадження цифрових рішень та розвитку людського потенціалу. Інтеграція Цілей сталого розвитку в основу соціальної політики дозволить досягти гармонії між соціальними потребами, економічною ефективністю та екологічною відповідальністю, формуючи фундамент сильної, згуртованої та стійкої держави.

Таким чином, удосконалення соціальної політики в умовах війни та відбудови має ґрунтуватися на принципах адресності, ефективності, діджиталізації, партнерства й орієнтації на сталий розвиток. Лише комплексний, системний підхід дасть змогу створити соціальну політику нового зразка — не лише реактивну, а й проактивну, спрямовану на задоволення потреб людини та зміцнення суспільної єдності.

3.2 Рекомендації щодо підвищення ефективності механізмів соціальної безпеки

У сучасних умовах, з огляду на виклики, спричинені повномасштабною війною, соціальна безпека України набуває особливого значення. Вона є не лише елементом захисту населення, а й ключовим чинником стабільності, згуртованості суспільства та державної стійкості. У цьому контексті виникає нагальна потреба в оновленні механізмів соціальної безпеки та їх адаптації до нових реалій.

Для забезпечення ефективності соціальної політики важливо зосередитись на адресності допомоги — тобто націлювати ресурси на тих, хто найбільше її потребує. Це передбачає: запровадження єдиного автоматизованого реєстру вразливих груп населення; вдосконалення алгоритмів верифікації потреб; підвищення прозорості у розподілі соціальних виплат.

Адресність — це принцип спрямування допомоги саме тим, хто її потребує найперше. В умовах післявоєнної економічної нестабільності та

зростання кількості вразливих домогосподарств цей принцип стає критично важливим. В рамках цього доцільно запропонувати:

- Створення єдиного автоматизованого реєстру вразливих верств населення, що дозволить: зменшити дублювання наданих виплат на 20–30 %; підвищити точність і своєчасність підтримки за рахунок оперативної ідентифікації потреб.
- Вдосконалення алгоритмів верифікації даних: застосування алгоритмів машинного навчання для виявлення ризикових ситуацій (наприклад, неспівпадіння доходів із заявленими даними) — прогнозне скорочення помилкових виплат на 12–18 %.

Прогнозний ефект: за умови впровадження інтегрованої системи адресної підтримки очікуване зменшення непродуктивних витрат бюджету соціальної сфери до 15 % протягом 3 років, що дозволить перенаправити ці ресурси на довготривалі програми інтеграції у суспільне життя.

Цифровізація дозволяє зробити систему соціального захисту більш гнучкою, доступною та оперативною. Серед основних рекомендацій: розширення функціональності застосунку «Дія» для соціальних сервісів; впровадження інтелектуальних систем управління запитами на соціальну допомогу; створення онлайн-платформ для моніторингу ефективності програм соціального захисту.

Цифрові сервіси підвищують доступність і оперативність соціальних послуг, знижують адміністративні витрати та сприяють прозорості.

В даному контексті доцільно запропонувати:

- Розширення функціоналу цифрових платформ, зокрема «Дія» чи порталу соціальних послуг, для: автоматичного нарахування допомоги на основі актуальних даних; онлайн-моніторингу статусу звернень.
- Впровадження аналітичних панелей управління (dashboards) для органів місцевого самоврядування з прогнозами потреб соціальної підтримки на основі демографічних та економічних трендів.

Прогнозний ефект: прискорення обробки звернень громадян до 72 % у

цифровому режимі; скорочення черг та адміністративних витрат на 20–25 %; підвищення рівня задоволеності громадян послугами соціального захисту на 30 % упродовж 2 років після впровадження.

У сучасних умовах держава не може самостійно забезпечити повний обсяг соціальних послуг. Тому необхідне: розширення співпраці з громадськими організаціями та міжнародними донорами; підтримка ініціатив місцевих громад у сфері соціального захисту; створення публічно-приватних партнерств для надання соціальних послуг.

Жодні державні програми не здатні повністю охопити всі потреби населення без тісної співпраці між державою, громадами, бізнесом, НУО та міжнародними донорами. У зв'язку з цим доцільно запропонувати:

- створення регіональних платформ взаємодії, що об'єднують ключових стейкхолдерів;
- спільні програми з міжнародними організаціями, які можуть додатково інвестувати до 5–10 % у місцеві соціальні програми.

В результаті реалізації даної пропозиції можна буде досягти:

- залучення додаткових ресурсів у розмірі 300–500 млн USD на програми соціальної підтримки протягом 3 років;
- підвищення адаптивності соціальних програм за рахунок використання міжнародних стандартів та кращих практик.

Для довгострокового підвищення ефективності соціальної політики необхідно: узгоджувати державні програми із Цілями сталого розвитку ООН; забезпечити баланс між економічною ефективністю, соціальною справедливістю та екологічною стійкістю; стимулювати розвиток людського капіталу як основи соціальної безпеки.

Інтеграція ЦСР забезпечує баланс між соціальними, економічними і екологічними аспектами, що сприяє довгостроковій стійкості системи соціального захисту.

Отже, доцільно запропонувати:

- Узгодження національних стратегій зі світовими 17 ЦСР, зокрема

щодо зменшення нерівності, підтримки здоров'я, якісної освіти та гідної праці;

- Створення системи моніторингу досягнення ключових індикаторів ЦСР, що дозволить вимірювати прогрес щороку.

Прогнозний ефект:

- Підвищення соціальної включеності та зменшення нерівності (за оцінками: скорочення частки людей, що живуть за межею бідності, на 5–8 % упродовж 5 років);

- Створення передумов для сталого розвитку людського капіталу.

Для ефективною реалізації реформ у сфері соціального захисту важливо:

- забезпечити підготовку та перепідготовку соціальних працівників відповідно до сучасних викликів;
- впроваджувати стандарти якості у сфері надання соціальних послуг;
- стимулювати залучення молодих фахівців до роботи в системі соціального захисту.

Підвищення ефективності механізмів соціальної безпеки в Україні потребує комплексного підходу, що охоплює технологічну модернізацію, міжсекторальну співпрацю, орієнтацію на потреби населення та стратегічне бачення розвитку. Упровадження запропонованих заходів дозволить не лише покращити якість життя громадян, а й забезпечити соціальну стійкість у процесі післявоєнного відновлення та подальшого розвитку держави.

3.3 Роль міжнародної допомоги та партнерств у зміцненні соціальної безпеки

У сучасних умовах, коли Україна переживає складний період війни, гуманітарної кризи та масштабного післявоєнного відновлення, соціальна безпека набуває надзвичайної ваги. Забезпечити її виключно силами національного бюджету та державних інституцій — надзвичайно складне

завдання. Саме тому роль міжнародної допомоги та партнерств є ключовою у зміцненні та трансформації системи соціального захисту.

Міжнародна допомога надходить до України у кількох основних формах:

- Фінансова підтримка: донорські програми ЄС, ООН, Світового банку, МВФ та інші надають мільярдні транші на підтримку соціальних витрат держави (пенсії, субсидії, виплати ВПО тощо). Наприклад, у 2023 році Світовий банк виділив понад \$1,75 млрд для підтримки соціального захисту в Україні.
- Гуманітарна допомога: продукти, ліки, речі першої необхідності для вразливих груп населення, які надаються такими організаціями, як UNICEF, UNHCR, WFP, Червоний Хрест, ACTED та іншими.
- Технічна та експертна підтримка: консультації, аналітика, розробка цифрових інструментів та систем моніторингу. Наприклад, ЄС допомагає у розробці цифрових рішень для системи соціального захисту в рамках програм e-Governance.

Основні міжнародні донори у сфері соціальної безпеки України наведені в табл. 3.7.

Табл. 3.7 узагальнює ключових міжнародних донорів та партнерів, які відіграють провідну роль у формуванні системи соціальної безпеки України в умовах війни та післявоєнного відновлення. У ній представлено основні типи допомоги, напрями реалізації програм і очікувані результати для соціального сектору.

1. Європейський Союз (ЄС) забезпечує як фінансову, так і технічну допомогу, спрямовану на підтримку соціальних виплат та реформування системи соціального захисту відповідно до стандартів ЄС. Його участь сприяє інституційній трансформації, зокрема діджиталізації, удосконаленню обліку отримувачів допомоги та впровадженню європейських підходів до соціального адміністрування.

Таблиця 3.7

Основні міжнародні донори у сфері соціальної безпеки України

Донор / Партнер	Форма підтримки	Основні напрямки	Очікуваний ефект
Європейський Союз (ЄС)	Фінансова допомога, технічне сприяння	Підтримка соціальних виплат, реформи системи соцзахисту	Зміцнення інституційної спроможності
ООН (UNDP, UNICEF, UNHCR)	Гуманітарна допомога, програми захисту дітей і сімей	Психосоціальна підтримка, допомога ВПО	Соціальна стабілізація найбільш вразливих груп
Світовий банк (World Bank)	Кредитні та грантові програми	Соціальна інфраструктура, реабілітація	Підвищення якості соцпослуг
Міжнародний валютний фонд (МВФ)	Макрофінансова підтримка	Стимування економічних ризиків	Підтримка соціального бюджету
Червоний Хрест / Червоний Півмісяць	Гуманітарні поставки, мобільні служби	Медична та соціальна підтримка	Оперативне реагування в кризі
OSCE	Експертні консультації	Розробка політик, моніторинг прав людини	Підвищення стандартів соцзахисту
Благодійні фонди (наприклад, USAID)	Проектне фінансування	Підтримка громадських ініціатив	Соціальна інклюзія та адаптація

Джерело: складено автором

2. Організації ООН (UNDP, UNICEF, UNHCR) зосереджуються на гуманітарному аспекті соціальної безпеки, надаючи підтримку внутрішньо переміщеним особам, дітям, багатодітним сім'ям, а також надаючи психосоціальні послуги. Їхні програми спрямовані на стабілізацію ситуації серед найвразливіших верств населення, зменшення соціальної напруги та недопущення гуманітарної катастрофи.

3. Світовий банк підтримує Україну через грантові та кредитні програми, особливо у напрямі відбудови соціальної інфраструктури: лікарень, шкіл, центрів реабілітації. Проекти банку орієнтовані на довгострокове підвищення якості соціальних послуг, включаючи охорону здоров'я, освіту та соціальне забезпечення.

4. Міжнародний валютний фонд (МВФ), хоч і не спеціалізується на соціальному захисті наряду, забезпечує макрофінансову підтримку, яка

дозволяє державі утримувати соціальні видатки на належному рівні в умовах бюджетного дефіциту. Це критично важливо для стабільності соціального бюджету.

5. Червоний Хрест / Червоний Півмісяць зосереджуються на гуманітарних поставках (продукти, медикаменти, засоби гігієни) та мобільних службах допомоги, що є надзвичайно ефективними у кризових ситуаціях. Їхня діяльність дозволяє забезпечити оперативну відповідь на потреби населення в постраждалих регіонах.

6. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (OSCE) відіграє роль аналітичного та експертного партнера, зосередженого на розробці політик у сфері соціального захисту, дотриманні прав людини та стандартах соціальних послуг. Це сприяє довгостроковій якості реформ та підвищенню відповідності міжнародним нормам.

7. Благодійні фонди, зокрема USAID, активно фінансують локальні ініціативи, спрямовані на соціальну інклюзію, інтеграцію ВПО та підтримку громадських організацій. Такі проекти мають високу адаптивність до потреб конкретних громад і сприяють соціальній згуртованості.

Таким чином, кожен донор виконує комплементарну функцію, що дозволяє Україні комплексно реагувати на соціальні виклики — від екстреної допомоги до інституційного розвитку. Ефективна взаємодія з цими партнерами є критично важливою для відновлення та посилення соціальної безпеки, а також для поступового переходу до сталого розвитку.

Співпраця з міжнародними та громадськими партнерами дозволяє:

- розширити можливості надання послуг: завдяки НУО багато ВПО отримують допомогу швидше, ніж це може забезпечити держава;
- забезпечити інноваційні підходи до соціальної політики, зокрема інтеграцію цифрових платформ та механізмів екстреної допомоги;
- підвищити прозорість — міжнародні донори часто вимагають жорсткої звітності, що стимулює ефективність.

Прикладом такого партнерства доцільно вважати спільну програму

Мінсоцполітики, ООН та ЮНІСЕФ «Спільно» допомогла надати фінансову допомогу понад 1 мільйону українських родин із дітьми, які постраждали від війни (рис. 3.4).



Рис. 3.4. Схема співпраці між ключовими суб`єктами

На основі оцінок Мінсоцполітики та Світового банку:

- 40–45 % соціальних виплат у 2023–2024 роках були частково профінансовані за рахунок зовнішніх джерел;
- до 20 млн осіб в Україні скористалися допомогою міжнародних структур через прямі виплати, гуманітарну допомогу або послуги соціального характеру;
- очікуване зростання частки фінансування програм соціального відновлення з боку міжнародних партнерів до 2026 року — на 15–20 %, особливо у сферах охорони здоров'я, освіти, реабілітації, психологічної підтримки.

На підставі запропонованих заходів доцільно розрахувати прогнозні показники соціальної безпеки за 2024–2028 рр. (табл. 3.8).

Дані наведені в табл. 3.8 демонструють прогнозну динаміку основних показників соціальної безпеки в Україні на середньострокову перспективу

(2024–2028 роки). Зазначені дані ґрунтуються на поточних тенденціях реформування соціальної політики, активному залученні міжнародної допомоги, а також на урядових та аналітичних прогнозах у сфері соціального захисту.

Таблиця 3.8

Прогноз змін показників соціальної безпеки в Україні за 2024–2028 рр.

Показник	2024	2025	2026	2027	2028
Частка населення з базовими соціальними виплатами, %	65	70	75	80	85
Рівень охоплення вразливих груп, %	50	58	65	72	80
Залучення міжнародних коштів, % від соцбюджету	30	28	25	22	20

Джерело: складено автором

Показник демонструє поступове зростання охоплення населення базовими соціальними гарантіями — від 65 % у 2024 році до 85 % у 2028 році.

Така динаміка є результатом:

- впровадження цифрових механізмів і автоматизації призначення допомоги (зокрема через "Дію" та ЄІБД);
- розширення адресності виплат і покращення процедур верифікації;
- інтеграції вітчизняної системи соцзахисту з міжнародними стандартами.

Очікуваний ефект: підвищення соціальної захищеності населення, зниження рівня бідності та посилення довіри до державних інституцій.

Прогноз передбачає збільшення охоплення найуразливіших верств населення (ВПО, осіб з інвалідністю, багатодітних сімей, літніх людей) із 50 % у 2024 році до 80 % у 2028 році. Це є наслідком:

- зміцнення співпраці з міжнародними організаціями (UNICEF, UNHCR, USAID);
- запровадження інтегрованих соціальних сервісів у громадах;

- поступового розширення соціальної інфраструктури в умовах післявоєнного відновлення.

Прогнозований вплив: зменшення соціальної напруги, зростання рівня інклюзії та відновлення базових прав соціального забезпечення для тих, хто найбільше постраждав від війни.

Динаміка свідчить про поступове зменшення залежності від міжнародного фінансування соціального сектору: від 30 % у 2024 році до 20 % у 2028 році. Така тенденція відповідає стратегії зміцнення внутрішніх бюджетних можливостей України та розвитку спроможності національних інституцій.

- У перші роки після війни значна частина соціальних програм фінансується за рахунок допомоги Світового банку, ЄС, ООН, МВФ.

- З часом, за умов макрофінансової стабілізації, очікується перехід від зовнішньої підтримки до самозабезпечення державної соціальної політики.

Інтерпретація: зменшення цього показника не означає скорочення підтримки, а свідчить про зрілість системи, коли вона здатна функціонувати на внутрішніх ресурсах при збереженні партнерства з донорами.

Дані табл. 3.8 свідчать про поступове покращення ключових параметрів соціальної безпеки в Україні протягом 2024–2028 років. Така динаміка стане можливою завдяки поєднанню зовнішньої підтримки та внутрішніх реформ, включаючи цифровізацію, адресність, партнерство та посилення спроможності місцевих громад. Важливо, що прогноз передбачає не лише зростання охоплення соціальною підтримкою, але й зменшення залежності від міжнародної допомоги, що є ознакою стійкості соціальної системи.

Попри позитивний ефект, існують і виклики, які свідчать про:

- надмірну залежність від донорських коштів може бути нестабільною у довгостроковій перспективі;
- бюрократичні бар'єри в координації між донорами, державою та місцевими громадами;
- відсутність єдиного реєстру міжнародної допомоги, що ускладнює

оцінку її ефективності та унеможлиблює системний підхід до планування.

Попри значну підтримку, яку Україна отримує від міжнародних партнерів у сфері соціального захисту, ефективна взаємодія з донорами та міжнародними організаціями супроводжується низкою проблем і ризиків, які потребують врахування при формуванні політики. Їх можна поділити на структурні, організаційні, правові та стратегічні.

У короткостроковій перспективі допомога донорів забезпечує критично необхідні соціальні виплати. Проте надмірна зовнішня підтримка може:

- послабити фіскальну самостійність держави;
- знизити мотивацію до структурних реформ у соціальній сфері;
- створити ризик фінансової нестабільності у разі скорочення донорської допомоги.

Якщо частка міжнародного фінансування у соціальному бюджеті збережеться вище 30 % протягом 5 років, це створить залежність, яка ускладнить планування внутрішньої стійкості системи.

Часто відсутня ефективна єдина координаційна платформа, що призводить до:

- дублювання програм (наприклад, кілька організацій працюють з одними й тими самими категоріями населення);
- нерівномірного розподілу ресурсів між регіонами;
- ускладненого доступу до допомоги в окремих громадах.

В одних регіонах ВПО отримують до 3 видів підтримки, а в інших — жодної, через відсутність присутності міжнародних партнерів або НУО.

Хоча багато донорів мають власні системи звітності, на національному рівні часто відсутній єдиний механізм обліку та публічного контролю. Це створює ризики:

- непрозорого використання ресурсів;
- корупційних зловживань;
- втрати довіри до міжнародної допомоги серед населення.

Без впровадження цифрових систем моніторингу прозорість

використання донорських ресурсів залишатиметься критично низькою, що вплине на готовність партнерів продовжувати співпрацю.

Частина програм, розроблених за міжнародними шаблонами, не завжди враховують соціокультурні, правові чи інфраструктурні особливості України. Це може призводити до: неефективності програм на місцях; слабкої участі громадян у ініціативах; складнощів у впровадженні цифрових рішень.

Програми електронного забезпечення реєстрації ВПО, ефективні в ЄС, зіткнулися з технічними та правовими бар'єрами в деяких українських громадах.

Більшість проєктів фінансується на період 6–18 місяців, що недостатньо для забезпечення стійких змін. Відсутність довгострокових зобов'язань спричиняє: розірваність соціальних програм; нестабільність для отримувачів допомоги; неможливість інтегрувати програми в державні стратегії.

Без створення механізмів середньо- та довгострокового планування ефективність проєктів залишатиметься обмеженою.

Регіони з активною громадянською спільнотою чи наявністю партнерів отримують більше ресурсів. Це посилює територіальну нерівність, особливо: у сільських, віддалених або прифронтових громадах; серед маломобільного населення або осіб з інвалідністю.

Поглиблення соціальної нерівності й недовіри до механізмів соціального захисту.

Для ефективного використання міжнародної допомоги в умовах війни та відбудови, Україна має не лише залучати ресурси, але й підвищити рівень управління ними. Подолання вказаних проблем можливе шляхом: створення єдиної системи моніторингу і координації донорської допомоги; узгодження міжнародних програм із державними пріоритетами; забезпечення довгострокового планування і прозорості; розширення доступу всіх громад до партнерських ініціатив.

Рекомендації щодо підвищення ефективності міжнародної допомоги:

1. Запровадження національної платформи моніторингу допомоги,

яка забезпечить прозорість усіх потоків ресурсів та їх адресне використання.

2. Інституційне зміцнення органів, відповідальних за координацію міжнародної допомоги, зокрема створення окремих міжвідомчих структур.

3. Підтримка локальних ініціатив та проєктів, які відповідають потребам громад, з одночасним забезпеченням донорської підтримки на місцях.

4. Інтеграція міжнародних стандартів у національну політику соціального захисту — включаючи підхід «не залишити нікого осторонь» (Leave no one behind).

В умовах війни та післявоєнного відновлення міжнародна допомога відіграє ключову роль у підтримці соціальної безпеки України. Водночас для досягнення максимальної результативності така допомога повинна бути не лише масштабною, а й добре скоординованою, прозорою та стратегічно інтегрованою у національну систему соціальної політики. З огляду на виявлені проблеми та ризики, доцільно запропонувати низку рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності міжнародної взаємодії.

Однією з ключових умов ефективної міжнародної підтримки є створення єдиного координаційного механізму, який би забезпечував узгодженість дій між державними органами, міжнародними донорами та громадськими організаціями.

Рекомендовані заходи: створення централізованої міжвідомчої платформи координації міжнародної допомоги у сфері соціальної безпеки; закріплення чітких повноважень державних органів щодо планування, обліку та оцінки донорських програм; регулярне проведення координаційних нарад із ключовими міжнародними партнерами.

Очікуваний ефект: підвищення узгодженості програм, зменшення дублювання допомоги та більш рівномірний розподіл ресурсів між регіонами, що може збільшити загальну ефективність міжнародної допомоги на 15–20 %.

Для забезпечення прозорості та результативності міжнародної підтримки важливо створити єдину цифрову систему обліку та моніторингу

всіх проєктів міжнародної допомоги у соціальній сфері.

Рекомендовані заходи: впровадження електронного реєстру міжнародних соціальних проєктів; використання показників результативності (KPI) для оцінки соціального ефекту допомоги; публічне оприлюднення узагальнених результатів використання донорських коштів.

Зниження ризиків нецільового використання ресурсів, підвищення довіри міжнародних партнерів та громадян до системи соціального захисту, а також зростання готовності донорів до довгострокової співпраці.

Міжнародна допомога має не замінювати державну соціальну політику, а доповнювати й підсилювати її, відповідно до стратегічних пріоритетів країни.

Рекомендовані заходи: узгодження донорських програм із державними стратегіями соціального розвитку та соціальної безпеки; поступова інтеграція успішних міжнародних проєктів у постійні державні програми; орієнтація допомоги не лише на екстрене реагування, а й на структурні реформи.

Формування стійкої соціальної системи, зменшення залежності від зовнішнього фінансування у довгостроковій перспективі та посилення національної спроможності у сфері соціального захисту.

Місцеві громади та громадські організації є ключовими виконавцями соціальних програм на місцях, адже вони найкраще обізнані з реальними потребами населення.

Рекомендовані заходи: розширення програм прямого фінансування громадських ініціатив за підтримки донорів; залучення органів місцевого самоврядування до спільного планування соціальних проєктів; підвищення інституційної спроможності місцевих НУО.

Підвищення адресності допомоги, скорочення соціальної нерівності між регіонами та зміцнення довіри громадян до механізмів соціальної підтримки.

Для досягнення сталого ефекту міжнародна допомога повинна бути спрямована не лише на компенсацію втрат, але й на відновлення та розвиток людського потенціалу.

Рекомендовані заходи: інвестування у програми зайнятості, перекваліфікації та освіти; розвиток програм психологічної реабілітації та соціальної адаптації; підтримка вразливих груп з урахуванням принципів інклюзивності.

Зменшення рівня соціальної вразливості, підвищення економічної активності населення та створення передумов для сталого соціально-економічного розвитку.

Підвищення ефективності міжнародної допомоги у сфері соціальної безпеки можливе лише за умови комплексного та системного підходу. Поєднання координації, прозорості, стратегічної інтеграції та партнерства дозволить перетворити міжнародну підтримку з інструменту тимчасового реагування на потужний чинник довгострокової соціальної стабільності та розвитку України.

Міжнародна допомога та партнерства відіграють вирішальну роль у підтримці та трансформації системи соціальної безпеки України в умовах війни та відновлення. Вони не лише компенсують частину витрат держави, але й сприяють інституційному розвитку, впровадженню сучасних практик та забезпеченню стійкості. Для ефективного використання цієї допомоги Україна має не лише приймати, а й активно координувати, планувати та інтегрувати партнерську підтримку у власні стратегії сталого розвитку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У межах проведеного дослідження було проаналізовано ключові напрями, проблеми та перспективи відновлення соціальної безпеки в умовах воєнного стану та майбутнього післявоєнного відновлення України. Результати аналізу дозволяють сформулювати такі основні висновки:

1. Соціальна безпека є базовим елементом національної безпеки, особливо в умовах війни, коли зростають масштаби соціальної вразливості

населення. Система соціального захисту виконує не лише компенсаційну, а й стабілізаційну функцію, сприяючи згуртованості суспільства та запобігаючи зростанню соціальної напруги.

2. Відновлення соціальної безпеки потребує структурних змін у політиці: переходу від реактивних до проактивних рішень, впровадження адресності, цифровізації, децентралізації та орієнтації на розвиток людського капіталу.

3. Міжнародна допомога відіграє ключову роль у підтримці соціального сектору України. Різні форми підтримки (фінансова, гуманітарна, експертна) доповнюють одна одну, проте для підвищення ефективності цієї взаємодії необхідна посиленна координація, прозорість та стратегічна інтеграція із національними політиками.

4. Прогнозні дані свідчать про позитивну динаміку основних показників соціальної безпеки до 2028 року, зокрема збільшення охоплення базовими виплатами, розширення підтримки вразливих груп та поступове зменшення залежності від зовнішніх джерел фінансування. Це свідчить про перехід до більш стійкої, самозабезпеченої моделі соціального захисту.

5. Рекомендовані заходи, серед яких: запровадження єдиної платформи моніторингу допомоги, інтеграція Цілей сталого розвитку у політику, розширення партнерств на місцевому рівні та інституційна модернізація системи, здатні не лише відновити довоєнний рівень соціального захисту, а й значно покращити його якість та доступність.

Отже, подолання наслідків війни в соціальній сфері та перехід до стійкої моделі соціальної безпеки можливі лише за умов комплексного підходу, поєднання внутрішніх реформ і зовнішньої підтримки, активної участі громадянського суспільства та стратегічного планування на всіх рівнях.

ВИСНОВКИ

У магістерській кваліфікаційній роботі комплексно досліджено соціальну безпеку як одну з ключових складових національної безпеки України в умовах війни та післявоєнного відновлення. Проведене дослідження дозволяє зробити такі узагальнені висновки:

1. Соціальна безпека розглядається як цілісний системний компонент, що забезпечує захищеність населення від внутрішніх і зовнішніх загроз, гарантує стабільність суспільства та функціонування держави. Вона тісно пов'язана з іншими складовими національної безпеки (економічною, гуманітарною, демографічною) та відіграє критичну роль у забезпеченні сталого розвитку та соціальної справедливості.

2. Аналіз сучасного стану соціальної безпеки в Україні засвідчив, що повномасштабна війна значно посилила соціальну вразливість населення. На основі статистичних даних виявлено: зростання рівня бідності, безробіття, кількості внутрішньо переміщених осіб, а також обмеження доступу до базових соціальних послуг у багатьох регіонах. Разом з тим, система соціального захисту продемонструвала здатність до оперативної мобілізації, зокрема завдяки цифровим інструментам (наприклад, "Дія", ЄІБД).

3. У процесі дослідження було виявлено низку ключових загроз соціальній безпеці, серед яких: демографічні втрати, зростання соціального навантаження на держбюджет, регіональна нерівність, зниження рівня довіри до соціальних інституцій, та ризики надмірної залежності від міжнародної допомоги. Окрему увагу приділено ризикам фрагментованості програм підтримки, нестачі кадрового потенціалу та недостатній координації між державними та неурядовими структурами.

4. На основі проведеного аналізу обґрунтовано стратегічні напрями та практичні інструменти відновлення і зміцнення соціальної безпеки України, серед яких: підвищення адресності соціальної допомоги, розвиток партнерства з міжнародними донорами та НУО, цифровізація, інтеграція Цілей сталого

розвитку (ЦСР), інституційна модернізація органів соціального захисту. Особливу роль у цьому процесі відіграє міжнародна підтримка, яка має бути системно інтегрована у національні стратегії.

5. Прогнозні розрахунки, представлені в роботі, свідчать про потенційне покращення основних показників соціальної безпеки вже до 2028 року: зростання охоплення соціальними виплатами, зменшення залежності від зовнішнього фінансування та розширення підтримки вразливих категорій населення. Це створює передумови для переходу від кризового реагування до формування стійкої, інклюзивної соціальної системи, здатної ефективно діяти в умовах нових викликів.

Отже, мета дослідження досягнута, усі поставлені завдання виконані, а результати роботи можуть бути використані як теоретична та практична база для вдосконалення політики у сфері соціальної безпеки України в умовах післявоєнного відновлення та подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранник Л.Б., Дулік Т.О., Александрюк Т.Ю. Сучасні тренди європейських інтеграційних процесів та українське питання. *Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації: Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій*. Вип. II. Луцьк, Терен, 2019. 428 с. (С. 29 – 43);
2. Баранник Л. Б., Корягіна Т. В., Тараненко В. Є. Соціальне обслуговування в системі соціального захисту населення: теоретико-методологічний та фінансовий аспекти. *Економічний вісник університету*. Збірник наукових праць учених та аспірантів. Випуск 50. С.106-122.
3. Безпаленко, О. В. (2022). Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 1(4). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04>.
4. Белова, І. М., & Семенишена, Н. В. (2021). Суть, основні напрями та функції соціального захисту населення. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*, 34, 92-106. <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2021-1-11>.
5. Беньковський, С. Ю., & Зелений, В. І. (2024). Соціально-правові засади стратегії розвитку держави в умовах повномасштабної агресії рф проти України. *Південноукраїнський правничий часопис*, 1, 201-205. <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.32>.
6. Білоусько, Т. Ю. (2024). Циркулярна економіка в контексті досягнення цілей сталого розвитку. *Економіка та суспільство*, <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-52>.
7. Бондаревська К.В. Соціальна безпека у контексті формування поведінки суб'єктів ринку праці. *Поведінкова економіка: від теорії до практики*: міждисциплінарний навчальний посібник. За науковою ред. к.е.н.,

доц. Татомир І.Л., к.е.н., доц. Квасній Л.Г. Трускавець: ПОСВІТ, 2022, 408 с. С.265-278.

8. Бронікова С.А. Механізм як наукова метафора. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». 2011. Вип. 2. С. 75–82. URL: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2011_2/9.pdf (дата звернення 20.10.2025).

9. Бурлай, Т. В., Дмитрук, Д. А., Костриця, В. І., & Левін, Р. Я. (2022). Політика соціальної якості: теорія та міжнародні підходи в контексті завдань повоєнної реконструкції України. *Український соціум*, 3(82), 9-30. <https://doi.org/10.15407/socium2022.03.009>.

10. Вовканич І.І. Постсоціалістична трансформація в Угорщині: історіографічний аспект // *Carpatica-Karpatika*. Політологічні студії: історія, теорія, практика. Ужгород: Політологічні студії, 2003. Вип.21. С.211-226.

11. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі / за ред. В. Юрчишин. Київ: Центр Разумкова, 2022. 102 с.

12. Грень, Т. Я. (2022). Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування, 6, 33(72), 80-84. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.6/13>.

13. Гурочкіна В., Рябініна Н.О. Інклюзивний розвиток національної економіки в умовах соціального капіталу. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2020. № 5. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/support.htm> (дата звернення 20.10.2025).

14. Динаміка зовнішньо-політичних настроїв населення. (1-2 жовтня 2022 р.). Соціологічна група «Рейтинг»: веб-сайт. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinam_ka_zovn_shnopol_tichnih_nastro_v_naselennya_1-2_zhovtnya_2022.html (дата звернення 10.10.2025).

15. Дудкевич В. І. Процес інтеграції України до Європейського Союзу в контексті суперечностей внутрішньо європейського розвитку. *Політичні*

проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. 2021. № 1. С. 119–124.

16. Дулік Т.О., Павлова К.І. Фіскальна політика в Україні в сучасних умовах та засоби її проведення. *Науковий погляд: економіка та управління (правонаступник наукового журналу “Вісник Академії митної служби України. Серія: “Економіка”)*. Дніпро, УМСФ, 2019. Випуск №1 (63). 240 с. (С. 173-186).

17. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2022 рік. Україна – Європа : веб-сайт. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf (дата звернення: 14.05.2025).

18. Зеленський В. О. Україна зможе відбудуватись і реалізувати всі свої зовнішньополітичні цілі. 12.07.2022 р. Президент України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3527695-ukraina-zmoze-vidbuduvatis-i-realizuvati-vsisvoi-zovnisnopoliticni-cili-prezident.html> (дата звернення 18.10.2025).

19. Зеленюк Г. Вишеградська четвірка матиме на заході те, що робить на сході. *Політика і час*, 2005. №2. С.28-34.

20. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991-2003 рр.) / Відп. ред. С.В.Віднянський. Київ: Генеза, 2004. 616 с.

21. Іванісов, О. В. (2024). Соціальний захист як інструмент забезпечення соціальної безпеки населення України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*, 9 (1), 46-50. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-1-7>.

22. Київський міжнародний інститут соціології. Соціологічні та маркетингові дослідження «Чи має Україна виконувати всі вимоги ЄС для якнайшвидшого вступу. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1126&page=2> (дата

звернення 26.10.2025).

23. Климпуш-Цинцадзе І. Голова Комітету ВРУ з питань інтеграції України до ЄС. Відкрита дискусія «Статус кандидата на членство в ЄС: як нам використати історичний шанс?» URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricpolitics/3529637-u-radi-viznacili-cotiri-najvazlivisi-komponenti-dla-podalsoi-evrointegracii-ukraini.html> (дата звернення 24.10.2025).

24. Копійка В.В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна. Київ: Юридична думка, 2005. 448 с.

25. Корнієнко, М. В. (2022). Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*, 1-20, 27–31. <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.5>.

26. Костюк, О. В. (2024). Реалізація соціальної політики в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. *Соціальне забезпечення та соціальна робота в умовах сучасних викликів* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 15 листопада 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 53-57. <https://univer.km.ua/sites/default/files.pdf>.

27. Коулман Дж. Капітал соціальний і людський. *Суспільні науки та сучасність*. 2001. № 3. С. 122–139.

28. Мадалиць, В. В. (2025). Соціальна функція держави та права людини: механізми захисту в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 01, 41-47. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.5>.

29. Макаренко Н. А. Нові перспективи вступу України до Європейського Союзу: вплив російсько-української війни 2022 року на Євроінтеграцію. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 1 (2022). С. 366–369.

30. Медяник, В. А. (2020). Поняття державної соціальної політики: адміністративно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*, 3, 528-531. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/128>.

31. Миколюк, С. М. (2022). Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану. Трансформаційні процеси соціальногуманітарної сфери сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 2-3 червня), 92–94. <http://naukskf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/126>.
32. Мікуляк, К. А., & Красноноженко, В. О. (2023). Вплив війни на реалізацію соціального захисту громадян України. *Modern Economics*, 42, 85–90. [https://doi.org/10.31521/modecon.V42\(2023\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V42(2023)-12).
33. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України. Якість відкритих даних і мова R. Прес-офіс Міністерства. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/derzhsluzhbovtsiv-navchili-pratsyuvati-z-vidkritimi-danimi-zavdyaki-programuvannu> (дата звернення 24.10.2025).
34. Могиль В. Європейська інтеграція як перспективний напрям модернізації України. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2022. Вип. 3 (63). С. 78–81.
35. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2025).
36. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.11.2025).
37. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua> (дата звернення: 19.11.2025).
38. Офіційний сайт Пенсійний Фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 21.11.2025).
39. Офіційний сайт Податкової служби України. URL: <https://nvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/970048.html> (дата звернення: 02.11.2025).
40. Патицька, Х. О. (2022). Соціальний капітал як чинник сталого розвитку територіальних громад: поведінковий аспект. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, 1(153), 10-15.

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2022-1-3>.

41. Петруненко, Я. В. (2023). Трансформація ідеології соціальної справедливості в умовах регулювання економіки воєнного періоду. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2 (49), 44-49. <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2023.8>

42. Разумков центр. Довіра інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (2024 року). URL: <https://razumkov.org.ua/pro-nas/richnyi-zvit/richnyi-zvit-2024> (дата звернення 20.10.2025).

43. Стащук О. В., Гергола С. В., & Комар-Стаховська К. П. (2022). Стан соціального захисту та соціального забезпечення населення України в умовах війни. *Економіко-правовий розвиток сучасної України: матеріали XI Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, що присвячена 25-ій річниці з дня заснування Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, 25 листопада 2022 р. Одеса, 6-8.* <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/313f8075-ed9e-4bcc-bfb7-bbdc1bfc77f0/content>.

44. Турило, А. А., Архипенко, С. В., & Буркова, Л. А. (2023). Соціальна відповідальність та сталий розвиток як підґрунтя сучасної соціальної політики. *Інвестиції: практика та досвід*, 10, 109-114. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.10.109>.

45. Урба, С. (2023). Державна політика соціального захисту населення в системі економічної безпеки України. *Економіка та суспільство*, (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-37>.

46. Хмарська, І., Кучерява, К., & Клімова, І. (2022). Особливості післявоєнного відновлення економіки України. *Економіка та суспільство*, 42. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-31>. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, (2017), <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>.

47. Юник, І. Г. (2023). Реалізація сучасної державної соціальної політики в Україні: основні проблеми та стратегічні пріоритети. *Право та державне управління*, 2. <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.2.27>.

48. Bazhenova, O. V., Varnaliy, Z. S., & Cheberyako, O. V. (2023). Sotsial'na bezpeka lyudyny v umovakh viiskovoi ahresii: indykatory ta otsiniuvannya (na prykhade Ukrainy) [Social security of an individual in the conditions of military aggression: indicators and evaluation (on the example of Ukraine)]. *Problemy suchasnykh transformatsii – Problems of Modern Transformations*, 8. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-07-02>. [in Ukrainian].

49. Bilous, I. I. (2019). Poniattia sotsialnoi bezpeky ta ii rol v systemi natsionalnoi bezpeky derzhavy [The concept of social security and its role in the national security system of the state]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, 3. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.3.41> [in Ukrainian].

50. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine] (2025, March 21). Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

51. Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian [State Budget Portal for Citizens] (2025, March 21). Retrieved from: <https://openbudget.gov.ua/> [in Ukrainian].

52. Kolenda, N. V. (2013). Faktory vplyvu na riven sotsialnoi bezpeky naselennia [Factors influencing the level of social security of the population]. *Naukovyvisnyk Skhidnoievropeiskogo natsional'noho universytetu im. Lesi Ukrainky – Scientific Bulletin of the East European National University named after Lesya Ukrainka*, 4.

53. Novikova, O. F., Sydoruk, O. H., Pankova, O. V., & et al. (2018). Stan ta perspektyvy sotsial'noi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky [State and prospects of social security in Ukraine: expert assessments]. Kyiv; Lviv: LRDIDU NADU [in Ukrainian].

54. Ofiitsiynyi sait – Minfin [Official website – Ministry of Finance] (2025,

March 21). Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/> [in Ukrainian].

55. Petrenko, N. O., & Polishchuk, O. A. (2020). Formuvannia ekonomichnoi bezpeky rehionu: teoretyko-metodolohichni aspekt [Formation of economic security of the region: theoretical and methodological aspect]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: Practice and Experience*, 21–22, 112–118. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.21-22.112> [in Ukrainian].

56. Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 29.10.2013r. №1277 [For approval of methodological recommendations, the calculation of the level of economic security of Ukraine was carried out: Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine dated 29.10.2013 No. 1277]. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html [in Ukrainian].

57. Stavnychna, N. I. (2021). Sotsialna bezpeka Ukrainy v konteksti zabezpechennia stalogo rozvytku [Social security of Ukraine in the context of ensuring sustainable development]. Ph.D. Thesis. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

58. Tsentp hromadskogo zdorovia. Analitychno-statystychni materialy z VIL/SNIDu [Center for Public Health. Analytical and statistical materials on HIV/AIDS] (2025, March 21). Retrieved from https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user90/HIV_in_UA_53_2022.pdf [in Ukrainian].

59. Tsentp hromadskoho zdorovia MOZ Ukrainy. Analitychno-statystychni materialy z tuberkulozu [Centre for Public Health of the Ministry of Health of Ukraine. Analytical and Statistical Materials on Tuberculosis] (2025, March 21). Retrieved from <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/tuberkuloz/statistika-z-tb/analitichno-statistichnimateriali-z-tb> [in Ukrainian].

60. Zavora, T. M., & Chepurnyi, O. V. (2012). Analiz ta otsinka indikatoriv stanu sotsialnoi bezpeky Ukrainy [Analysis and assessment of the indicators of social security status in Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, 9. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1365> [in Ukrainian]. № 3. 2025

61. Zlochyny v Ukraini (2013 – 2024): Zahalni pokaznyky [Crimes in Ukraine (2013 – 2024): General Indicators] (2025, March 21). Retrieved from <https://www.yagunov.in.ua/2025-general-crimes/> [in Ukrainian].

62. Zybareva, O. V. (2024). Evoliutsiia kontseptsii sotsialnoi bezpeky: vid natsionalnoho do hlobalnoho kontekstu [The evolution of the concept of social security: from national to global context]. *Problemy suchasnykh transformatsii – Problems of Modern Transformations*, 16. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-03-04>. [in Ukrainian].